

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

העזרות והארות: yoelf@asiatec.co.il
שירותי הקלדה ועיבוד ב'מכון התורני'
רחוב האומן 27 ירושלים: 0533194867

דברי תורה

נח - תשפ"ז | גליון 207 | הפקדה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

הרי שהנביא מגלה לנו ענין זה, שקיום המצוות חשוב יותר לאדם מבנים ומבנות, שעל ידי המצוות שמקיים בודאי זוכה לשם עולם, שנשארות קיימות לנצח, ואילו מבנים ומבנות אין הוא בטוח שתגיע לו תועלת.

וזה לימוד גדול לאדם, שכשנולד לו בן הכל שמחים ומאחלים לו ברכות, ובאמת צריך לשמוח הרבה יותר כשזוכה לקיים את רצון ה' ולעשות מעשים טובים. ובכל פעם שאדם עושה מצוה צריך הוא להרגיש כמו שנולד לו בן. ועל ידי שנתבונן בזה בודאי נשתדל לעשות יותר ויותר מעשים טובים, וגם נקיים כל מצוה בשמחה גדולה.

(עץ החיים)

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים ה'ה בדרתיו את האלקים התהלך נח" (בראשית ו, ט).

אמונת נח ואמונת אברהם

"את האלקים התהלך נח", ובאברהם הוא אומר "אשר התהלכתי לפניו" (בראשית כד, מ), נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליהו (רש"י).

הנה מצינו דבר פלא בנח, שעסק שנים רבות בהקמת התיבה כדי להחזיר את בני דורו בתשובה, ובכל מאה ועשרים השנים שעסק בזה לא הצליח להשפיע אפילו על אדם אחד לחזור בתשובה, והלוא דבר הוא.

ויש להקדים, שכל מה שנאמר בגנותו של נח הוא רק לומר שלפי מעלתו יש עליו טענה, שהרי נאמר עליו בתורה שהיה צדיק תמים.

ויש לבאר הענין ע"פ דברי המדרש (ב"ר ל, יא): "את האלקים התהלך נח", ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אמר משל למלך שהיו לו שני בנים א' גדול וא' קטן אמר לקטן הלך עמי ואמר לגדול בא והלך לפני, כך אברהם שהיה כחו יפה (בראשית יז, א) "התהלך לפני והיה תמים", אבל נח שהיה כחו רע "את האלקים התהלך נח". 'שהקטן שאין כחו יפה ילך לימין אביו שימינו תסעדנו, והגדול שכחו יפה ילך לפניו שאינו צריך סיועו. וכן נח שלא היה כחו גדול בעבודת ה' היה צריך להתבודדות עם ה' פן יפתוהו חטאים, וכל שכן שלא יוכל להוכיחם, אבל אברהם מתחזק בכל מקום ומוכיח הדור ולא ידע רע' (עץ יוסף).

וממשיך שם המדרש: ר' נחמיה אמר משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה, הציץ המלך וראה אותו אמר ליה עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי, הדא הוא דכתיב "את האלהים התהלך נח". ולמה אברהם דומה לאוהבו של מלך,

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים ה'ה בדרתיו את האלקים התהלך נח" (בראשית ו, ט).

גדלות המצוות

"אלה תולדות נח נח איש צדיק", ללמדך שצדיק תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים (רש"י).

יש לבאר דברי רש"י על פי מה שכתוב במדרש (רות פרשה ה' אות ר'):

'אמר ר' יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו "וישמע ראובן ויצלהו מידם" (בראשית לו, כא), בכתפו היה מוליכו אצל אביו. ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו "הנה הוא יצא לקראתך" (שמות ד, יד), בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו "ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותתר" (רות ב, יד), עגלות מפוטמות היה מאכילה. ר' כהן ור' יהושע דסכינן בשם ר' לוי, לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו כותבה ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם'.

במדרש מבואר שכולם עשו דבר טוב, אבל לא הרגישו בחשיבות וגדלות מעשיהם, ואילו ידעו שהמעשה אשר עשו יכתב בתורה הקדושה, ועל ידי כך הוא יהפך לדבר נצחי, היו מבינים כמה גדלו מעשיהם, והיו עושים הרבה יותר ממה שעשו. ומדברי המדרש למדנו שבאמת כן הדבר בכל מעשינו, שאף שאין נכתבים בתורה, הרי הם נכתבים למעלה על ידי אליהו והמשיח, ונחתמים על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, ויש למעשינו הטובים קיום לנצח, וא"כ כמה צריכים אנו להשתדל להחשיב את מעשינו, ולהשתדל לעשות ככל אשר בדינו.

ובזה מובנים דברי רש"י, שהנה ענין זה של הולדת בנים הוא כדי שלא ימחה שמו לאחר מותו וישאר זכרונו בעולם. וגם הרי אמרו חכמים (סנהדרין קד, א) ברא מזכה אבא, והזכויות שעושים בניו לאחר מותו יועילו לו במקומו בעולם העליון. וזה מה שלמדנו חז"ל שתולדותיהם של צדיקים הם המעשים טובים שעשו, כלומר שמעשים טובים שאדם עושה בעולם יועילו לו יותר מבניו שמניח אחריו, כיון שמעשיו הטובים נשאר זכרונו לנצח, מפני שנכתבים הם למעלה על ידי אליהו ומשיח, ונחתמים על ידי הקב"ה.

וכל זה מבואר גם בדברי הנביא ישעיה (נו, ג-ה) בהפטרות תענית ציבור: "ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש, כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו בפאשר חפצתי ומחזיקים בבגדתי, ונתתי להם בגדתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אפתן לו אשר לא יפרת".

שראה את המלך מהלך במבואות האפלים, הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון, הציץ המלך וראה אותו, אמר לו עד שאתה מאיר לי דרך חלון, בא והאיר לפני, כך אמר הקב"ה לאברהם עד שתהא מאיר לי מאספוטמיה ומחברותיה בא והאיר לפני בארץ ישראל. 'המשיל לנח למשתקע בטיט, כי לא ידע ללכת באורח סלולה, והמלך הקריבו שילך עמו בדרכו הסלולה, וכן נח, כי לא ידע דרכי ה' קראו שידבק בו' (עץ יוסף).

מבואר בדברי המדרש שנח היה צדיק, אבל לא היה בכחו להשפיע על אחרים, וזה מכיון שכוחו היה רק בהתבודדות והתנתקות מעולם הרשעים, ולאחוז בידו של הקב"ה, ורק על ידי זה יכול היה להשאר צדיק. ולפי המשל השני במדרש היה גם משתקע בטיט, והוצרך לסעד מבחוץ להוציאו משם. ואנשי דור המבול הרי היו רעים וחטאים לה' מאוד, והיו יכולים לבלבל את נח ולהזיק לתמימותו, ולכן נזהר נח שלא לדבר עמהם כלל כדי שלא ישפיעו עליו לרעה. וזה לימוד לאדם שיודע בעצמו שאינו חזק כ"כ בעבודת ה', שבמצב כזה מוטל עליו להתרחק מהשפעות רעות לגמרי. אבל אברהם אבינו שנאמר עליו (ב"ר מב, ח) 'שכל העולם בצד אחד והוא בצד שני', והיה תקיף באמונתו ועבודתו ולא היה ירא משום אדם, יכול היה להשפיע על אחרים ולקרנם לבורא, בלי חשש שמא יושפע מהם. ואף אנו צריכים ללכת בדרכיו, ולהיות תקיפים באמונה ובעבודת ה', ולהיות בקיאים בספרי מוסר והשקפה המבארים את יסודות היהדות ועבודת ה', וכך נוכל להשפיע על אחרים ולקרנם לעבודת ה' ללא חשש שנימשך אחרי מעשיהם הרעים.

והתחזקות זו נחוצה לא רק לאדם שרוצה להשפיע על אחרים לטובה, אלא גם לכל אדם. שכדי להצליח במלחמת היצר, ולהתגבר על הנסיונות הבאים עליו, צריך הוא לדעת שככל שיהיה תקיף באמונתו, כך יהיה בכוחו שלא להיות מושפע מהיצר והנסיונות מבחוץ. ולכן יקדים אדם תרופה למכה, ועד שלא יפתהו יצרו, יראה תמיד לחזק אמונתו בבורא עולם, בתורה, ובשכר ועונש, ועל ידי זה יזכה לנצח ולהתעלות במדרגות העבודה.

(עץ החיים)

"אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ" (בראשית ו, ט).

ק"כ שנה היה נח נוטע ארזים וקוצצן א"ל למה כדין, אמר להם מארי דעלמא אמר דהוא מייתי מבולא על עלמא, אמרו לו אי אתי מבולא לא אתי אלא על ביתיה דההוא גברא, כיון שמת מתושלח, א"ל הא לא אתי מבולא אלא על ביתיה דההוא גברא (בראשית ובה ל') פ"י צרה ויגון בא על ביתו של נח לפי שמתושלח היה זקנו, ע"ש.

ראוי להבין למה קיללו אנשי דורו, וכי בשביל שאינו מתנהג כמעשיהם ראוי הוא לקללה, וכי מפני שהוכיחו אמרו לו כן, הרי הוא לא הלך להם להוכיח אותם, אלא כל מי שבא אליו ושאלו, מה אתה נוטע ארזים, ענה לו, הקב"ה מביא מבול, ובכן למה התרגזו כל כך וקללו.

עלינו להבין שחטאי דור המבול לא היו על דרך תאוה ומקרה, אלא שיטה ברורה להם ופילוסופיה בצידה, בר נש הוי נפיק וטעין קופה מלאה תורמיסין והיו מתכוונים ונוטלים פחות משהו פרוטה דבר שאינו יוצא בדיינים (רבה ל"א וירושלמי ב"מ פ"ד הל"ב), שיטה מחושבת כדי לחנך את האדם לאהבת האדם, לא להיות קמצן וקפדן על פחות מש"פ לא להיות ב"נ הנהרג על פחות מש"פ ולומר שלי שלי על סכום פעוט כזה "סדומי הוא", אלא על האדם להתרגל לחיות בנדיבות הלב כלפי הזולת, וכמו שאמרו באיוב וותרן בממונו היה, שוויתר על חצי פרוטה (ב"ב טו, ב ע"ש) והתורה כתבה על שיטה זו כי מלאה כל הארץ חמס.

כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא ערוה וע"ז (סנהדרין נו, א), "ויראו בני אלקים", תני' רשב"י כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה (רבה כ"ו) "כי טובות הנה", אלו הבתולות, "ויקחו נשים מכל אשר בחרו", אלו נשי אנשים, "מכל אשר בחרו" זה זכר ובהמה כו' לא נמחו מן העולם עד שכתבו גמוסיות כו', כאן היתה שיטה לבטל "מוסד הקדוש של משפחה", לתת יד חפשית לכל מיני יצרים טבעיים, הכל מותר, אין בעיות משפחתיות חמורות הכל כשר - ומותר, למחוק המלה חטא - כי הכל הפקר ומותר לכתחילה, ומותר אדם מן הבהמה אין, כי 'מינו הוא' - האמת היא שלגישה זו שואפים 'המתקדמים בני זמנינו', והם קורים לעצמם מתקדמים, אע"פ שכבר היה דבר זה לפני המבול, ותחת הסיסמה 'חופש הפרט' הם מתנהגים כדור המבול ממש, ולמתנגדים לשיטתם הם קוראים עוכרי ישראל, כי הם השליחים של הקידמה להביא אור לבית ישראל החדשה' על"פ.

מעתה אין כל פלא על דורו של נח שאמרו לו אי אתי מבול לא אתי רק ביתך, כיון שהם המביאים בכנפיהם אור ורוח של חירות, ונח הוא המפריע לחירות שלהם.

אין כל חדש תחת השמש, הנסיון להרוס הצדק, והמוסר האלוקי, ועל חורבותיו לבנות עולם חדש - חברה מתקדמת המקרבת איש אל רעהו, ואל הבהמה יחד, כי מותר מן הבהמה אין, שיטה נושנה היא מבראשית הבריאה, כל מי שלומד דברי ימי עולם בעיון, מוצא תוכן שיטה זו בתורה, ובלשונה נקראת שיטה זו 'חמס ושחיתות', ודי למבין דבר.

"אלה תולדות נח נח", אתמהא לא הוה צריך קרא למימר אלא 'אלה תולדות נח שם', אלא ניחא לו כו' ניחא לתחתונים (בראשית ובה ל') למרות הנ"ל שקראו לו "ביזיא סבא" (ע"י סנהדרין קח, ב) פ"י זקן מבוזה, מ"מ היה נח להם, נח לתחתונים בנחותא ובמתיונות היה מוכיחן, וכלשון הגר"א באיגרת המוסר, תגדל - לבניך בדרך הישר 'ובנחת' כו' ואל תכביד עליהם 'כי אם בנחת', כי הלימוד אינו נקבע באדם כי אם 'בישוב הדעת ובנחת', עכ"ל. 'שמיצת - תוכחה' לימוד היא - ולא יתכן בלי נחותא, ובלי מתיונות, וישוב הדעת, ואע"פ שהמרחק היה רב בין נח והשקפותיו לצורת חיים של אנשי דורו, מ"מ התוכחה שדבר להם היתה 'בנחת ובמתיונות', ודי למבין ד"ז.

(המאור שבתורה - רבי שלום צבי שפירא)

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים ה'יה בדרתיו את האלהים התהלך נח" (בראשית ו, ט).

"אלה תולדות נח", ולא כאברהם שהיה לו תולדות לבד מבניו היינו שהיה מגייר גרים, אבל כאן "נח", "אלה" מיעוט הוא, שלא היה מגייר גרים כאברהם, ולא היה לו תולדות רק אלו "שם חם ויפת".

ולפי זה מה רבותא דנח. וזה שאמר "את האלקים התהלך נח", הוא בעצמו התהלך.

ובזה יש לתרץ מה שמקשים על הרמב"ם דהביא בחיבורו דעד אברהם לא היה מכיר באמונה בהקב"ה, ומקשים הא באמת מצינו שת מתושלח ונח. אך נראה ד'מכיר' פירושו מכיר לאחרים דזה היה באברהם לבד דמגייר גרים.

(תפארת יהונתן - רבי יהונתן אייבשיץ)

"נח איש צדיק" (בראשית ו, ט).

תואר צדיק

מדרש תנחומא (נח, ב): איש צדיק על שזן בריותיו של הקב"ה נקרא צדיק. שני בני אדם נקראו צדיקים על שזנו את הבריות, נח ויוסף, שכך כתוב (עמוס ב, ו) "על מִכְרָם בַּפֶּסֶף צָדִיק" וכתוב בו "וַיִּכְלֹל יוֹסֵף".

על פי זה, אפשר, כוונת הפסוקים (תהילים קמח, טז) "פִּוֹתַי אֶת יָדֶיךָ וּמִשְׁבְּעִי לְכָל חַי רִצּוֹן", וסמך ליה "צָדִיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו", שעכשיו ע"י שזן את הבריות, מוזכר מדתו של הקב"ה צדיק.

"את האלקים התהלך נח" (בראשית ו, ט).

ובאברהם הוא אומר (יז, א) "התהלך לִפְנֵי" (כד, מ) "אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנָיו", נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו' (רש"י).

כתב רבינו בחיי (פסוק יד), וכאן הבן שואל, כיון שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו הכתוב והוא המוצא חן בעיני הש"י, למה לא היה מתפלל על בני דורו ויחזירם למוטב, כמו שמצינו באברהם אבינו כי מיד שהודיעו הקב"ה פורענות של סדום שהיו רשעים גמורים התפלל עליהם כמה פעמים לבלתי השחיתם. ותשובת הדבר, כי מה שחדל נח הצדיק להתפלל בעדם לא במרד ולא במעל, אך מתוך שהיה יודע שקיום העולם בעשרה, וכענין שדרשו רז"ל (אבות פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם, ואילו היה בבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא היה מביא עליהם המבול כי היה העולם מתקיים בשבילם. וכעין זה כתב ב"אור החיים" (פסוק יג) שהשי"ת אמר לו לנח כי הדבר מוחלט בעיניו להשחיתם ולא נתן לו פתח לעמוד ולהתפלל, ומזה ידע אברהם שכאשר אין עשרה צדיקים אין מקום לתפילה.

וכבר כתב כן בזה"ק (ח"א ז:ט) 'לא הוה יכיל לאגנא על עלמא בגין דלא אשתכחו עשרה בעלמא כמה דאת אמר (בראשית יח, לב) "אולי ימצאון שם עשרה" ולא אשתכחו תמן אוף הכא לא אשתכחו עשרה אלא הוא ותלת בנוי ונוקביהו ולא הוו עשרה'.

והקשה ה"חתם סופר", שהרי בשעת הגזירה עדיין היה מתושלח חי, וא"כ מדוע לא התפלל לצרף את השכינה שיחד הם עשרה, וכמו שמצינו שהתפלל אברהם אבינו ע"ה על אנשי סדום בכח זה כמו שכתב רש"י לקמן (יח, כח) "הַתְּשַׁחֲתִית בְּחַמְשָׁה", והלא הן תשעה לכל כרך, ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם.

ותירץ על פי דברי רש"י כאן שנח היה צריך סעד לתומכו, והיינו שכוחו של נח לא היה גדול כ"כ כמו כוחו של אברהם, כי הוא לא היה חשוב לעצמו כלום רק ע"י סעד ותמיכה, ולכן לא היה יכול לצרף את השכינה עמו מאחר שנכללה בכלל הח' אנשים כי הוא לבדו לא היה נחשב.

ומוכרח פשוט זה ממה שכתב רש"י לקמן (שם לב) גבי תפלתו של אברהם אבנו ע"ה על סדום "אולי ימצאון שם עשרה" ועל פחות לא ביקש, אמר, דור המבול היו שמונה, נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם, ועל תשעה על ידי צירוף כבר בקש ולא מצא. ולכאורה הרי גם על תשעה ראה אצל נח שלא הועילה התפלה, ומדוע התפלל הוא, אלא ודאי שידע דשאני נח שלא היה כוחו גדול.

ובספר "קדושת לוי" כתב שמה שלא התפלל על בני דורו היה משום שנח הגם שהיה צדיק גדול ותמים, היה קטן בעיניו מאוד, ולא היה לו אמונה בעצמו שהוא צדיק מושל ויכול לבטל הגזירה, אדרבה היה חשוב בעיניו כשאר הדור, והיה חושב אם אני אהיה ניצול בתיבה ואני אין צדיק יותר משאר הדור המה גם כן ינצלו, לכן לא היה מתפלל על הדור. וזה שפירש רש"י 'אף נח מקטני אמנה היה', רצה לומר נח היה קטן בעיניו באמונה שהוא צדיק תמים שיכול לבטל הגזירה, שלא היה חשוב בעיני עצמו כלום.

ובכל זאת מבואר בזה"ק (ח"א ז:ט) שנענש נח על מה שלא התפלל וז"ל: כיון דאמר ליה ה' דישתזיב הוא ובנוי, לא בעא רחמין על עלמא ואתאבידו, ובגין כך אקרון מי המבול על שמיה כמה דאת אמר (ישעיה נד, ט) "כִּי מִי נִחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבֵּר מִי נִחַ".

וכן איתא עוד שם (השמות הזוהר בראשית רנד:), מה השיב הקב"ה לנח כשיצא מן התיבה וראה את העולם חרב והתחיל לבכות לפניו, ואמר: רבוננו של עולם נקראת רחום היה לך לרחם על בריותיך וכו' השיבו הקב"ה ואמר: רעיא שטיא השתא אמרת דא, למה לא אמרת בשעתא דאמרית לך "כִּי אֶתְּךָ רְאִיתִי צָדִיק לִפְנֵי" וגו' (בראשית ז, א) ואח"כ "הִנְנִי מְבִיא אֶת הַמָּבּוּל מֵיִם" (בראשית ו, יז) ואח"כ "עֲשֵׂה לָךְ תֵּבַת עֲצֵי גִפְרִי" (בראשית ו, יד), כל האי אתעכבית ואמרית לך בגין דתבעי רחמין על עלמא, עכ"ל. והנה רואים שהיה הקב"ה מתרעם כלפיו למה לא עלה על דעתו להתפלל על בני דורו מאותו רגע שנצטוו על בניית התיבה, כי רק לכן עיכב הקב"ה את המבול כל השנים הללו, כדי שיתפלל על בני דורו, והוא לא העלה על דעתו לעשות כן.

"וַיֹּלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת" (בראשית

ו, י).

שם בן נח התנבא ד' מאות שנה על עכו"ם ולא קבלו ממנו (תדא"ז פ"ב ד"ה משלו) ובתדא"ר פכ"ד, שם היה כהן לאל עליון,

אבל נפשות לא עשה, רק באברהם אבינו כתיב את הנפש אשר עשו בחרן, ראוי להבין למה מאברהם קבלו, ומשם ב"נ אע"פ שהתנבא ד' מאות שנה, מ"מ לא קבלו ממנו.

נפלא מצינו שהאבות למדו משם בן נח. במדרש שוחר טוב (תהלים ל"ז) מסופר, אמר אברהם למלכי צדק כיצד יצאתם מן התיבה, א"ל בצדקה, שהיינו עושים שם, א"ל וכי מה צדקה היה לכם לעשות בתיבה וכי עניים היו שם כו' ועם מי עשיתם צדקה, א"ל עם הבהמה וחיה ועוף, לא היינו יושנים אלא נותנים היינו לפני זה ולפני זה כל הלילה. אותה שעה אמר אברהם ומה אלו אילולי שעשו צדקה עם בהמה חיה ועוף לא היו יוצאים וכיון שעשו צדקה יצאו. אני אם אעשה צדקה עם בני אדם שהם בצלמו של הקב"ה עאכ"ו, אותה שעה ויטע אשל בבאר שבע אכילה שתיה לוויה, ע"כ.

יצחק למד בשם ועבר (בתנחומא פ' וירא אות כ"ב) מסופר, אמר אברהם לשרה יש מקום אחד רחוק מעט ששם מחנכים את הנערים, אקחנו ואחנכנו שם וכו', ומסופר (בבראשית רבה נ"ו) **"וַיֵּשֶׁב אֲבְרָהָם אֶל נְעָרָיו"** (בראשית כב, יט), ויצחק היכן הוא, רבנן דתמן, שלחו אברהם אצל שם ללמוד ממנו תורה, ע"כ, ברבקה נאמר, ותלך לדרוש את ד' (בראשית כה, כב) אמרו חז"ל שהלכה לביה"ד של שם, יעקב ישב י"ד שנים בבית מדרשם של שם ועבר (רש"י בראשית כ"ח ובחז"ל), וראוי להבין למה שם לא הצליח שיתקבלו דבריו בין העכו"ם, והאבות, אברהם יצחק ויעקב הצליחו שכולם גיירו גרים, והעכו"ם קבלו מהם כדמבאר במדרש (רבה פ' פ"ד ד"ה ד"א וישב).

ולכאורה שאלה זו הסטורית היא, ולא חינוכית לימודית, אמנם אין הדבר כן, 'חייב כל אחד מישראל לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב' (תדא"ר פכ"ה) לכן עלינו לחקור עניו זה על מנת ללמוד 'מה עשו האבות' שהצליחו בזה, ושם ב"נ אע"פ שהשתדל ד' מאות שנה ברציפות לא הצליח.

כתב הרמב"ם בפ"א מהל' ע"ז הל' א-ג בימי אנוש טעו בני אדם כו' אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכיר ולא ידעו אלא יחידים וכיון שנגמל אברהם התחיל לשוטט בדעתו, והתחיל לעמוד ולקרא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלה אחד לכל העולם כו' והיה מהלך וקורא. ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען, והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה', וכיון שהיו העם מתקבצים אליו ושואלים לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד "כפי דעתו" עד שהחזירוהו לדרך האמת עכ"ל. ותמה הראב"ד הרי היו שם, שם ועבר איך לא היו מוחים, ומבאר המגדל עוז וז"ל, שם ועבר היו מוחים בקרובים שלהם, ומלמדים בבתי מדרשות "לבאים שישמשון" כדרך ששימשן יעקב אבינו, אבל לא מסרו עצמם להריגה כאברהם אבינו, שייחד עצמו לנפשו ושילם בראשו, וע"כ ניתן חסד לאברהם וכו' עכ"ל. ובכס"מ שם כתב אברהם אבינו נתעורר להכריז ברבים ובמסירת נפש, ועל כן גדלה מעלתו יותר, עכ"ל, מתבאר ומפורש יוצא, שהצלחת האבות היתה מפני שקראו בשם ד', בקולי קולות ובמסירת נפש.

נפלא יותר הוא שהחסד מתייחס לאברהם ולא לשם בן נח, האמונה מתייחסת לאברהם יצחק ויעקב, ולא לשם ב"נ אע"פ שממנו למדו להבין ולהשכיל.

הוי רק משום שהם קראו ופרסמו "במסירת נפש שם ה'" להן "הם האבות נחשבו" ולא כתולדות, וזהו שכתב שנקראים אבות העולם, בפרסום האמונה, ואנו אומרים על כל אחד אלקי אברהם אלקי יצחק וכו'. חמשה צדיקים עמדו בעולם, נח, ועבר, ושם, ואשור, ואברהם. נח לא הקפיד לעבור אלא עמד ונטע לו כרם, ושם ועבר 'הטמינו עצמן', אשור אמר היאך אני דר בין הרשעים הללו הלך לו, שנאמר בראשית ו' מן הארץ ההיא יצא אשור, אברהם צדקתו עומדת לעד אינו מניח להקב"ה, ואף הקב"ה לא הניחו שנאמר ט"ו שם, אני ד' אשר הוצאתיך וכו' אמרו לו של מי אתה אמר להם לעולם לא אניח הקב"ה שבשמים מיד נטלוהו והשליכו לכבשן האש (מדרש שוחר טוב תהלים קי"ח) הנה לפנינו שחז"ל הגדירו לשם ועבר "שהטמינו עצמן" לא הגיעו לדרגתו של אברהם אבינו 'שמסר נפשו' ואמר, אני לא אניח את הקב"ה אפילו אם ישליכו לכבשן האש, וזהו מש"כ הרמב"ם וכמג"ע והכס"מ הנ"ל.

סוף דבר - ההולך בעקבי האבות משתדל תמיד לעודד למי שזקוק לעזרה, ולהורות לכל אחד ואחד 'לפי דעתו', פעם בהבנת הסוגיא, ופעם במילה טובה, המבוגר להצעיר ממנו, ואל יחשוב כמבזבז זמנו, כי זוהי הדרך של האבות ללכת לכל אחד לפי דעתו - וחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבות (תדא"ר פכ"ה) 'להטמין עצמן' - היא דרכו של שם ועבר, ולא של האבות אברהם יצחק ויעקב.

(המאור שבתורה - רבי שלום צבי שפירא)

"וַתֵּשֶׁבֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֹא הָאָרֶץ חָמָס" (בראשית ו, יא).

דהנה 'על שלשה דברים העולם עומד', והאחד מהן הוא השלום, וע"י החמס נתבטל עמוד השלום ולכן נאמר "ותמלא הארץ חמס", דבלא זה לא היה הקב"ה רוצה בשהחתת העולם.

(תפארת יהונתן - רבי יהונתן אייבשיץ)

"וַתֵּשֶׁבֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים" (בראשית ו, יא). הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה מדקדק מה כוונת הכתוב באומרו "לפני האלוהים" ולא הסתפק לומר "ותשחת הארץ". ותיירץ שרשעותם של אנשי הדור ההוא שהביאה אותם לכיליון מוחלט היתה, שהמעשים הנשחתים שעשו לא היו נחשבים בעיניהם כהשחתה כלל, ורק "לפני האלוהים" היו ניכרים כמעשים מושחתים, ומפני זה לא עשו תשובה על מעשיהם והגיעו לאן שהגיעו. והוא כמשל לחולה הנכנס אצל הרופא, שאם הוא יודע ממה הוא סובל, אזי אפשר לרופא לטפל במחלתו ולחפש לה תרופה, אבל אם החולה עצמו אינו מודע שהוא חולה, הרי בודאי אי אפשר לרפאותו.

(משחת שמן)

"כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס" (בראשית ו, יג). חטא דור המבול - פירוד

'לא נחתם גזר דינם אל על הגזל' (רש"י, מסנהדרין קח). הביטוי "חמס" מבטא השחתה כללית בכל עניני בין אדם לחבירו [עי' מדרש רבה (פרשה לא) אלו רבים על אלו בחימוס

ממון ואלו רבים על אלו בחימוס דברים. ועיין שם עוד היכי דמי חמס בפחות משווה פרוטה], היה ביניהם פירוד מוחלט, וזה היה שורש החמס שנוצר, שחמסו זה מזה, וגזלו זה את זה.

ועל זה בא עונש המבול. ואכן עונש זה הועיל, ולאחר המבול היתה כל הארץ "שפה אחת ודברים אחדים" שזהו מצב הפוך מ"חמס", שבו ונתאחדו הברואים עם אחד ושפה אחת לכולם.

כמו כן כי השחית כל בשר וגו' ואנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים (רש"י) וירד המבול. והועיל העונש, שכן אחר המבול קבלו וגדרו עצמן מן עריות (ב"ר ע' י"ב, ורש"י בלק כ"ב ה').

והנה בדור ההפלגה אנו מוצאים שדווקא מצב האחדות והאחוה שנוצר לאחר המבול הוא גרם את חטא הקמת המגדל, כמו שכתוב בפסוק "וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד וְשָׁפָה אֶחָת לְכָלם וְזֶה הַחֹלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבְצֹר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת" (בראשית יא, ו').

הרי שבעוד שבדור המבול היה שורש חטאם הפירוד בין הנבראים, בדור ההפלגה היה להיפך, מצב האחדות שנתחדש אחר המבול גרם את חטאם בבנין המגדל (עי' רש"י עה"פ ומשם הפיצם להלן פ"א, ט').

וַיִּבְקְעוּ כָּל מַעֲיֵנֵת תְּהוֹמֹת רָבָה וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ (בראשית ז, יא).

גודל העונש מגלה על גודל החטא

יש להבין מדוע כדי למחות את היקום, ולהמית את אשר רוח בו, היה צורך בכל כך הרבה שינויי טבע שיהיו במבול. מים בגובה חמש עשרה אמה שכיסו את כל ראשי ההרים לאחר שהושוו המים לראשיהם (עי' רש"י שם, פסוק כ'). הרי אפשר היה להשמידם באופן קל יותר.

רואים כאן יסוד, שכל שהחטא גדול יותר כך העונש בא בהרחבה וריבוי יותר.

ועל פי זה מתבאר דברי חז"ל באבות (ה, א) בעשרה מאמרות נברא העולם, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים העולם, ולהפרע מן הרשעים שמאבדין העולם. ולכאורה האם לכתחילה הוסיף במאמרות כדי להוסיף ולהפרע מהרשעים, האם חפץ להקב"ה במות הרשע. אלא ביאור הענין, שריבוי המאמרות בא להראות את חשיבות העולם, והרשע שמעלים עיניו מזה ומאבד העולם יכבד חטאו, וממילא הפרעון ממנו יגדל כי ככל שהחטא גדול כך הפרעון בא באופן קשה. והוא הדין להיפך ריבוי העונש מוכיח על גודל החטא והעוולה.

(כרם טוביה - רבי טוביה ליסצין)

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי וכו' וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ, עֲשֵׂה לָךְ תֵּיבַת עֲצֵי גִפְרִי וגו', וְאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת הַמָּבּוּל וגו', וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתִי אֵל הַתֵּיבָה וגו' (בראשית ו, יג-יח).

עלינו להתבונן בדברי חז"ל הק', מה היו מהות זכויותיו של

נח, שהקב"ה אומר לו (ו, א) "וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּךְ וְכָל בֵּיתְךָ אֵל הַתֵּיבָה כִּי אֶתְּךָ רְאִיתִי צָדִיק לִפְנֵי בְּדֹר הַזֶּה".

ועוד שהרי הכלל ידוע הוא, שהתורה היא נצחית, ללמדנו דעת ה' באורחות חיים, וכפי שאומר הזוהר הק' (בהעלותך קנב, א), "וְז'ל ר"ש אמר ווי לההוא בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוט... אלא כל מלין דאורייתא מלין עלאין אינון ורזין עלאין...". א"כ עלינו להבין מה היא היום התיבה שנוצל על ידי ממבול של כפירה, יסורים וגלויות, ה' ירחם, וכפי שמבקש דוד המלך ע"ה (תהלים לב, ו) "יָרַק לְשִׁטָּף מִים רַבִּים אֶלָּיו לֹא יִגְיעוּ".

במדרש רבה (ל, ה-ו) מובא על הפסוק "אלה תולדות נח נח", 'לא הוה צריך קרא למימר אלא 'אלה תולדות נח שם'... "אלה תולדות נח", הה"ד "פְּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים" מהן פירותיו של צדיק, מצות ומעשים טובים. ומבאר בפ' מהרז"ו וז"ל: 'שעיקר תולדות ופירות של צדיקים, הוא עץ חיים תורה ומעשים טובים, וזהו פרי צדיק זה נח שנקרא צדיק בתורה'. ובפירוש "ענף יוסף" על תנחומא (גג) מבאר ע"פ מה שמביא רש"י (ו, ב) "מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה" העתידה להיות טהורה, למדנו שלמד נח תורה, שהוא בעצמו נחשב לתולדותיו, והיינו על ידי עסק התורה שעסק.

מובא במדרש רבה (כו, א) "אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֶצַת רְשָׁעִים", "אשרי האיש" זה נח וכו', "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ", אלו הם שבע מצות שנצטווה, "וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה" שהגה דבר מתוך דבר וכו'. וכן במדרש רבה (ויקרא ב, י) מובא 'נח קיים מה שכתוב בתורה, שנאמר (ח, כ) "וַיִּכֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה'". היינו, שסיבת הצלתו של נח כפי שאמר הקב"ה "כי אותך ראיתי צדיק לפני", הוא מחמת שלמד והגה בתורה, קיים מצותיה, וכל מעשיו הטובים, הם עץ החיים להנצל.

ועי' אור החיים הק' ומט, ג-ד שכתב וז"ל 'והנכון בעיני הוא כי האבות קבלו התורה משם, שקיבל מנח, שקיבל מחנוך, שקיבל מאדם הראשון, אשר למדה מפי הגבורה'...

בזוהר הק' (פרשת נח נט, ב) מובא: "אלה תולדות נח", רבי חייא פתח (ישעיהו ס, כא) "וְעֵמֶךָ כָּלם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִרְשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מְטַעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי הַתְּפָאָר", זכאין אינון ישראל דמשתדלי באורייתא וידעי ארחין דאורייתא דבגינא יזכון לעלמא דאתי... מאי טעמא בגין דנטרי ברית, דעלמא אתקיים עליה, כמה דאת אמר (ירמיהו לג, כה) "אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שִׁמְתִּי"... מאן תיבה דא ארון הברית... נח כתיב ביה ברית דכתיב "והקימותי את בריתי אתך" וגו' ועד דאתקיים ביה ברית, לא עייל לתיבותא דכתיב "והקימותי את בריתי אתך ובאת אל התיבה", וכדין הוה תיבה ארון הברית...

למדים אנו עוצם וכח גדולת לימוד התורה, שעל ידי שנח למד תורה שהיא ברית שמים וארץ, זכה להכנס לתיבה הנחשבת כארון הברית להנצל ממי המבול.

כתב בספר בעש"ט הק' זיע"א (על התורה) על הפסוק (ו, טז) "צִוְּהָר תַּעֲשֶׂה לְתֵיבָה", וז"ל: 'תבה מרמז על מלה, שהוא נקרא תיבה, וזהו מה שאמר "צוהר תעשה לתבה"... שתראה להאיר התיבה היוצאת מפך... לעשות צוהר מן התבה של תורה ותפלה'...

לפי דברים אלו אפשר לומר, שהתורה בפרשה זו מלמדת אותנו לנצח, שההצלה מכל מיני מבול, היא רק על ידי ה'תבה' היינו, ע"י תיבות התורה והתפלה, וזאת היא התבה כיום ולדורות, להנצל ממבול של יסורים ונסיונות, כפי שנח סיבת הצלתו מן המבול היתה כאמור מכח לימוד וקיום התורה הק', וכשהפסיק הקב"ה את מי המבול נאמר (ח, א), "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְגֹרְוֹ", מבאר רש"י וז"ל, "זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת הרחמים על ידי תפילת הצדיקים". ושם "וַיַּעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ" מבאר רש"י וז"ל "רוח תנחומים והנחה עברה לפניו". שע"י תיבות התפילה של נח ובניו הצדיקים, הפכו מדת הדין למדת הרחמים ופסק המבול, היינו כנ"ל שההצלה היא, ע"י תיבות התורה והתפלה.

(חלון התיבה - הרב נח חפץ)

"וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה אַתָּה וּבְנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וְנִשְׁי בְנֶיךָ אִתְּךָ"

(בראשית ו, יח).

נושא בעול

"אתה ובניך ואשתך", האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה (רש"י).

הנה ענין זה שנאסרו בתשמיש היה כדי להשתתף בצער העולם, והוא ענין של נושא בעול, ומבואר מזה חידוש גדול בענין השתתפות בצער אחרים ונושא בעול. דהנה בפשטות ענין נושא בעול הוא במה שהאדם עוזר לחבירו בעת קושי, או שמראה לחבירו שמצטער ומשתתף עמו בצערו, אף אם אינו יכול לעוזרו בפועל. כי גם עצם ההשתתפות בצערו עוזר לו להקל עליו מצערו, וכמו שאומרים (מהרש"א גיטין נח, ב; מדרש רבה דברים כב, ב) 'צרת רבים חצי נחמה', מפני שהמצטער מרגיש שאינו בודד בצערו.

אבל כאן אנו למדים מדריגה נוספת במידת נושא בעול, שעל האדם להשתתף בצער האחרים, אף אם אינו פועל במעשיו להקל עליהם מצערם. שהרי בשעה שהיה המבול בעולם ונענשו כל הרשעים, נאסר על נח ובניו ענין שיש בו תענוג, מפני שאין לאדם לעסוק בתענוג בשעה שיש צער בעולם. וכן מצינו ביוסף, שפירש מאשתו בשנות הרעב כדי להשתתף בצער הכלל, אף שלא היה בזה להקל עליהם מצערם [כמבואר ברש"י פרשת מקץ מא, נ]. וכן מצינו באוריה החתי (שמואל ב' יא, יא), "וַיֹּאמֶר אֲוִרְיָה אֶל דָּוִד הָאָרֹן וַיִּשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה יֹשְׁבֵי בְּסֻכּוֹת וְאֲדָנִי יוֹאֵב וְעַבְדֵי אֲדָנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֲנִיִּים וְאֲנִי אָבוֹא אֶל בֵּיתִי לֶאֱכֹל וּלְשִׁתּוֹת וּלְשָׁכַב עִם אִשְׁתִּי חַיָּה וְחֵי נַפְשִׁי אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה", הרי שהיה הדבר פשוט אצלו שהוא צריך להשתתף בצרת הציבור, אף שלא היה עוזרם בזה כלל.

והענין להשתתף בצער האחרים, אף כשאנו יכול להקל עליהם מצערם, הוא מפני שבזה האדם מתאחד עם כנסת ישראל. כי הנה הקב"ה ברא מושג של "משפחה" בעולם, ולכן מרגיש האדם קירבה טבעית לבני משפחתו, ובשעה שאחד ממשפחתו בצער גם הוא מצטער. ואחת מהסיבות שברא הקב"ה טבע זה בעולם היא, כדי שמכח ההרגשים הטבעיים האלו שיש לאדם כלפי משפחתו, יעורר בעצמו להרגיש כך גם כלפי כל אחד מישראל, כיון שבאמת כלל

ישראל הם משפחה אחת והוא חלק ממנה. ומטעם זה צריך האדם להרגיש צער אף על צרת רשעי ישראל, בין על עצם הדבר שהם רשעים וקלקלו את עצמם, ובין על מה שהם נענשים מחמת רשעותם.

ויש להוסיף, שענין נושא בעול כולל גם השתתפות בצרות שעברו על הדורות הקודמים, שהרי דבר פשוט הוא ש"כנסת ישראל" כוללת את כל ישראל במשך כל הדורות. והנה מי שיודע שאביו מצטער, בודאי גם הוא ירגיש צער מפני שהוא קשור לאביו. וכן מי שיודע שקרוביו נהרגו בשואה, ירגיש צער מאותו הטעם. ואף שצערו אינו מועיל לקרוביו, מ"מ מכיון שהוא מרגיש קשור ומאוחד עמהם, ממילא הוא מצטער בצערם. ולכן ראוי להצטער עם כלל ישראל, בין בדורו ובין מהדורות הקודמים, כי בזה הוא מתאחד עם כנסת ישראל.

ועוד נראה דיש ענין להצטער בצער אלו שכבר נפטרו מן העולם, מפני שהנפטרים עדיין קשורים לעולם התחתון ומרגישים מה שקורה בו, כמש"כ רש"י (חקת כ, טו) שהאבות מצטערים בקבר כשבאה פורענות על ישראל, וק"ו שהם שמחים בזמן שטוב לכלל ישראל. ואם כן, מלבד מה שיש להצטער על צערם כי כנסת ישראל אחת היא וכן"ל, אפשר שיש עוד ענין, שמכיון שהם יודעים שאנו משתתפים בצערם, אף שהם כבר בעולם העליון, יש בזה נחת לנפשם. ונראה עוד שבאמת כשהאדם מצטער בצערו של חבירו, דבר זה יועיל לו, אף באופן שחבירו אינו יודע מזה. והוא על פי מה שאמרו חז"ל (מגילה ג, א) 'אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי', שאף שהאדם עצמו אינו משיג דבר מה אבל נשמתו מרגישה בו. ואם כן גם לענינו, נשמתו של אדם מרגישה שיש אחרים המשתתפים עמו בצרתו. וכן כתב הרמח"ל (דרך ה' ח"ג א, ה) לענין חלומות, שהנשמה יכולה להרגיש ענינים שאינם מושגים לגוף [ומטעם זה לפעמים יש לאדם איזו התעוררות, וזה בא מכח נשמתו אף שהוא כשלעצמו אינו מבין מהו הגורם לה]. וכיון שכל נשמות ישראל מאוחדות (כמש"כ בתומר דבורה א, ד), ממילא נשמת המצטער תרגיש כשאחרים משתתפים עמו בצערו, ונמצא מטיב עמו.

הרי שלהצטער בצרת אחרים, מלבד מה שהיא מידה טובה להתאחד עם אחרים וכן"ל, עוד יתכן שע"י זה הוא מועיל לחבירו. ולכן מוטל עלינו לידע בצרה אחרים, להרגיש את מצבם ולהשתתף בצערם. ומטעם זה היו גדולים שהלכו ללא מנעלים לרגלם בזמן החורבן באירופא, כדי להשתתף ולהרגיש את הצער של כלל ישראל.

(עץ החיים)

"וְאַתָּה קַח לְךָ מִכֹּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֹאכֵל וְאַסְפַּת אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וּלְהֶם לְאֻכְלָה"

(בראשית ו, כא).

לעולם יעשה את עצמו כקבלן לדבר מצוה

"וְלִקַּח נַפְשׁוֹת חָכָם" (משלי יא, ל), זה נח שזן ופרנס את הבהמה, ומה היו אוכלים, אמר רבי עקיבא, דבילה היו כולם אוכלים כמו שכתוב "וְהָיָה לְךָ וּלְהֶם לְאֻכְלָה", ורבותינו אמרו, לא, אלא כל אחד ואחד מכל מין ומין האכילם מה שלמד, הגמל תבן והחמור שעורים וכן כולם מה שלמד היה אוכל, הוי "ולוקח נפשות חכם", יש בהמה שהיא אוכלת

בשעה אחת ביום, ויש בשתים ויש בשלש ויש בשליש הלילה, ויש באמצע ויש בקורות גבר, אמרו רבותינו י"ב חודש בתבה לא ראה שינה לא ביום ולא בלילה, שהיה עוסק וזן הבריות שעמו, הרי "ולוקח נפשות חכם", תנחומא פ' נח ב'. ושם באות ט': רבי עקיבא אומר, אפילו שביתתן לפילין וזכויות לנעמיות הכניסו בידו לזון אותן וכו' (וכן הוא במדרש רבה סוף פל"א).

מסופר במדרש תהלים שו"ט פל"ז, שאברהם אבינו למד מדת החסד משם בן נח שעסקו בחסד עם הבע"ח כל י"ב חודש [וזוהו "חֶסֶד לְאַבְרָהָם" (מכאן ז, ב)].

בעל מלון גדול - הוא קבלן, מזמין מצרכים אל המסעדה שלו מהרבה מוכרים, שוכר כל מיני פועלים והוא מנצח על כולם, כן הוא בענף הבנייה הקבלן מזמין כל סוגי חמרי בנין חול ברזל חצץ וכו' מלט וכל בעלי מקצוע למיניהם ואיש איש על דגלו והוא מכוון את כולם עד שנגמר הבנין, שונה הוא שכיר יום הוא עובד במקצוע אחד, בשטח מסוים, אין לו היוזמה והעול לכל הדברים, אלא הוא עוסק בדבר אחד וכל יום באותו דבר אחד וכך הוא כל ימי חייו.

נח היה קבלן במדות החסד ובמסירות עבד כפי צורכו של כל אחד ואחד, לא אמר היום המבול בארץ כולם חייבים לאכול את המאכל ובאותו הזמן, כדי שיתמסר לתפילה, הרי המבול היה בארץ וחייבים לבקש רחמים על עצמו, וחיך קודמים לכל בעלי חיים שבתיה. הרי שנח היה קבלן למצות החסד ולא התנהג כמו 'פועל שכיר' וגילה יוזמה כדי לספק טבעו של כל אחד ואחד מבעלי חיים שהיו בתיבה. זוהי שלמות המדה ומכאן למד אברהם.

פעם אחת שהה נח לזון הארי, הכישו הארי ויצא צולע שנאמר "וַיִּשְׁאָר אֵץ נָח" כו' ועליו נאמר "הֵן צָדִיק בְּאֶרֶץ יִשְׁלָם" (משלי יא, לא) תנחומא שם, כי בעידנא ריתחא כשכל העולם שרוי בדין כי המבול היה על הארץ מדקדקים עם צדיקים כחוט השערה לפי שירד פעם משלמותו במעשה החסד שעשה לכן האיחור נחשב כחטא, ונעשה בעל מום ונפסל להקריב הקרבן הן צדיק בארץ ישולם לו.

מסופר בסנהדרין (קח, ב), שאורשינא הוי גבי בספנא דתיבותא, א"ל נח מ"ט לא בעית מזוני, א"ל חזיתך דהוא טרידא אמינא לא איצטריך, ע"ש, הרי שגם בעל חי פשוט זה הכיר והעריך טרחתו ועבודתו של נח עד שנמנע מלאכול, ובכן יש להבין למה הארי לא רצה לסבול פעם אחת כמה דקות עד שבעט בנח.

יתכן להבין על פי שאמרו שאמרו בתנחומא פרשת ויגש, מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה הארי וא"ל אי מלך חלש לא השבעתיך שלא תִּרְאֶה בארץ ישראל, מיד רץ אחריו ר' חנינא א"ל נענתי לך שקראתיך חלש ומי שבראך קראך גבור, ע"כ. כי יש כאן פגיעה בארי - ובמי שבראו שקרא לו גבור, ומלך שבחיות, כי גם כשהארי מוכרח לחיות בתיבה עם כל הברואים החלשים יש לשמור על כבודו ומעמדו, כי כך קראו בוראו, ואי התחשבות בו נחשב כחטא וראוי לעונש בשעה שמדקדקים במדת הדין כי כאן ירד נח מעבודתו שעבד "כקבלן" כתיב "בְּתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה" (משלי כד, ו), דרש רבי יוחנן במדרש (ויקרא רבה כ"א) לעולם יעשה אדם עצמו כקרבניט היאך יכול לעשות מצוה

[פי' דדריש תחבולות מלשון רב החובל, מתנות כהונה שם] רב החובל אינו כסתם מלח שעובד בתפקיד מסוים ולא יותר, אלא הוא המנהיג של הספינה והוא משגיח לדעת כל הרוחות הנושבות כדי לפרוש הנס והוילן, והן הן הדברים האדם חייב לעשות א"ע כקבלן היוזם ולא כפועל שכיר יום.

(המאמר שבתורה - רבי שלום צבי שפירא)

נתבונן, חכמינו זכרונם לברכה לא מספרים לנו מעשיות לשם מעשיות, כל מעשה וסיפור באים לאלפנו בינה ולהורות לנו את הדרך בה נלך. המעשה של רבי חנינא בא ללמדנו איך יתנהג אדם עם בעלי חיים אשר יצר בורא העולם. וכי הרגיש הארי עלבון כדברי רבי חנינא? ... עם כל זה רץ אחריו לפייסו. הארי הוא מלך החיות - גבור בבהמה, והכינוי 'חלש' הנו תואר מעליב אשר הפחית מכבודו של הארי. כשהרגיש רבי חנינא בדבר, רץ אחריו להפיס דעתו, ולומר לו: בוראך קראך גיבור. רבי חנינא ביקש להשיב לו את הכבוד, את התואר החשוב כפי שהבורא הנחילו.

(רבי מרדכי קוקיס ראש ישיבת פורת יוסף)

יש לפרש דרחב"ד אמר לבל יאמרו שבשביל זה ברח מפני הארי, היות שהארי הוא חלש ממנו. דבאמת הארי הוא גיבור, אלא דאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת קנא, ב) דאין חיה שולטת באדם אלא שנדמה לו שהוא בהמה, והראה שהיות שהוא צדיק, לכן גם הארי הגיבור נכנע לפניו.

גם יש לומר דאף דרחב"ד הבריחו, היות שהיה במקום יישוב אשר אין שם מקומו, מכל מקום אין לו לגרוע מתוארו שקראו הקב"ה גיבור, ומזה נלמד שלא לבזות שום כריה.

(להורות נתן - רבי נתן גשטטנר)

אף שאין הארי מבין לשון בני אדם, ומה שברח היה מקדושת רחב"ד, ואם כן מה לרחב"ד לבקש סליחה מבעל חיים, ועוד לרוץ אחריו ולפייסו בפניו? והענין, דנצטער רחב"ד על שהוציא מילה לא נכונה, ואף שאין הארי מבין מאומה, עם כל זה ביקש מחילה בפניו דווקא, לסלק הרושם שנתקבל מאמירתו הראשונה, כשם שהיה פועל אם היה מתחרט בפני אדם, והדאגה היא על עצמו ולא על השני הבלתי מרגיש, ואמנם כשהמדובר בבני אדם הרי שהשייכות ביניהם קיימת ובקשת המחילה מחוייבת בתוקף ההרגשה.

(רבי יצחק משה לוי)

"פִּי אֶתֶךָ רְאִיתִי צָדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה" (בראשית ז, א).

האם לספר בשבחו של אדם הוא מעלה או חסרון פירש רש"י, 'ולא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו'. ומקורו בעירובין (יח, ב).

ולכאורה יש להעיר על זה ממה דאיתא בבבא בתרא (קסד, ב) ובערכין (טז, א) 'לעולם אל יספר אדם בשבחו של חברו, שמתוך כך בא לידי גנותו'. ופירש רש"י בערכין שם (ד"ה בא

(לידי), שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי הוא עצמו אומר חוץ ממדה רעה זו שבו, או אחרים שומעין שזה משבחו ואומרים הלא מדת כך וכך בידו, ע"כ. ואם כן כל שכן שאין ראוי לספר כל שבחיו. ויש לעיין.

ועיין בחידושי אגדות למהר"ל בערכין שם שהקשה כן, ותיירץ, דבחבירו דוקא אמר רב דימי דאין לספר בשבחו אבל בתלמיד חכם או במופלג שבדור מותר, ע"ש. ועיין עוד בשו"ת חתם סופר (חלק י סימן נט) שנשאל כעין זה, והשיב דמותר לספר בשבחו של תלמיד חכם, ואדרבה מצוה היא, אך זהו רק אם מספר בשבח תורתו וצדקתו, דאז כיון דעוסק במצוה לספר בשבח צדיקים מגינה המצוה שלא יבוא לידי גנותו, אבל אם משבח את התלמיד חכם במילי דעלמא, כגון בשבח יופי הכתיבה שלו וכדומה, אסור. עכ"ד.

(גיצי אורה - רבי אליקים פריד)

"וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה" (בראשית ז, ח).
עקם הכתוב שמונה אותיות כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו' (פסחים ג, א).

שמעתי מרבי חיים ברלין, רבה של ירושלים: מעשה בחכם אחד שלא היה רגיל להשיב 'אסור' ו'טמא' ו'טרף', רק 'ניט כשר' - שאינו כשר, ופעם אחת באה אליו אשה אחת ואמר לה 'ניט כשר', ומשראה שהיתה שמחה בצאתה הבין שטעתה, קרא לה ואמר בלשון ברור: טרף טרף... ועפ"י נתיישב לי מה שהקשו על הגמ' הנ"ל, הלא מקראות מלאים דבר הכתוב כמו **"וְזֶה לָכֶם הַטֵּמֶא וְכוּ"** (ויקרא יא, כט), אבל הוא אשר דברנו, שבמקום הנוגע להלכה לא די ברמיזה, ואך כשהוא נוגע רק להסיפור עקם התורה את הדבר!

(רבי יחיאל מיכל טוקצנסקי, 'לכבוד יום טוב')

"כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בַּחֲרָבָה מֵתוּ" (בראשית ז, כב).

אשר בחרבה מתו, ולא דגים שבים' (רש"י).
בענין באיזה אופן ניצלו הדגים ולא נימוחו במי המבול, כתב הרמב"ן (פסוק כג), ורבינו בחיי, ומהרש"א (ובחים קיג, א) וכן ב"באר מים חיים" (לאחי המהר"ל) שברחו לים אוקיינוס, ובהיות שהמבול לא היה על הים רק על הארץ וכל אשר בה, לא מתו עם שאר הנבראים.

והטעם מדוע מין הדגים ניצל לגמרי ולא כשאר הנבראים שנשארו רק כמה מכל מין ומין, כתב רבינו בחיי (לעיל א, כב) שזהו מכח הברכה שבירך אותם הקב"ה ביום החמישי (א, כב) **"פָּרוּ וּרְבוּ"**. ובמזרחי כאן כתב, שניצולו מפני שלא השחיתו דרכם. והקשו ב"גור אריה" לדבריו, מדוע אכן לא השחיתו הדגים דרכם. ופירשו ב"צפנת פענח" ו"אמת ליעקב" להגר"י קמינצקי זצ"ל ע"פ דברי התוספות (ב"ק נה, א ד"ה המרבע) שהביאו מהירושלמי שאי אפשר להרביע דגים, והסיקו שם דהיינו דוקא דגים שלא שייכא בהו הרבעה, אבל מין חיות הים שייך ביה איסור הרבעה. והם אכן מתו במבול כשאר החיות.

(משחת שמן)

"כֹּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָהּ וְגו' נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל" (בראשית ט, ג).

שלא הרשתי לאדם הראשון בשר אלא ירק עשב, ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל' (רש"י).
והטעם שעתה הותרו לנח לאכול בשר החיות והבהמות מה שלא הותר לאדם הראשון, כתב הרמב"ן (ויקרא יז, א) שהוא בגלל שניצולו בזכותו, וכעין זה כתב ב"משך חכמה" שהוא בשכר טיפולו שטיפל בהם וזן וכלכל אותם במשך כל ימי המבול. ומה שגם הדגים הותרו לאכילה הגם שהם לא היו אתו בתיבה ולא טיפל בהם, שהוא כדי להטיל קנאה במעשה בראשית, ודוחק.

ופנימיות טעמו של דבר מדוע לא הותרו הבהמות לאכילה עד דור המבול ולא בדורות שלפניו, ראיתי מבואר בספר **"שולחן של ארבע"** לרבינו בחיי (שער ב). וכן הוא ב"מנורת המאור" וב"כלי יקר" ו"חתם סופר", מפני שתכלית בריאת העולם היתה שהברואים ישמשו את האדם שהוא מוכחר הבריאה, וכמאמר חז"ל (ברכות ו, ב) שכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה לשמשו בכל הצטריותיו, אלא שעד דור המבול שהעולם לא נתגשם עדיין, היה די לבעלי החיים להשיג תיקונם ע"י שישמשו את האדם לכל צרכיו כמו לעבודת האדמה ולרכיבה וכדו', ובזה לבד נתקנו והגיעו לתכלית בריאתם. אבל לאחר המבול שנתקלקלו הבריאה כל כך, אז כבר לא היו יכולים לבוא לתיקונם בשימוש האדם גרידא, אלא הוצרכו לההיפך לבשר האדם ונפשו ממש ורק כך יבואו על תיקונם ותכליתם, ומשום כן הותר בשרם לאכילה רק מאותה שעה והלאה.

אך עדיין יש להסתפק אם יספיק טעם זה על היתר אכילת דגים, לפי שיטת הרא"ם הסובר שהדגים לא קלקלו מעשיהם, א"כ עדיין יש לתת טעם מדוע הותרו לאכילה הרי עדיין עומדים הם במעלתם הראשונה ולא הורדו למדיגה שתצטרך להאכילם לבני אדם. ואפשר שהפגם בכל הבריאה היה גדול כ"כ עד שגם הדגים נתקלקלו ממנו אע"פ שהם עצמם לא חטאו.

(משחת שמן)

"וַיִּשְׂאֹר אֶךְ נָח" (בראשית ז, כג)

ידוע מה שאמר הרב מלובלין בכנסיה הגדולה, על פרשת נח, דנח היה איש צדיק תמים כשנכנס לתיבה, וכשיצא כתיב **"ויצא אך נח"**, דאיתא בחז"ל ובספרי הקדמונים שהקב"ה היה בכעס עליו, לפי שבנה תיבה רק לעצמו, ולא הוכיח את בני דורו ולא עשה פעולות להחזירם בתשובה ולהטותם לטוב, ועל כן כשיצא מן התיבה כתיב **"וישאר אך נח"** היינו ששוב לא קוראו הכתוב בתואר צדיק תמים, כי נח היה צדיק רק לעצמו, ותפקידם של עובדי השי"ת הוא לפעול גם על אחרים ולהפיץ אמונת ה' בכל באי עולם כאברהם אבינו בשעתו [והיו שם אדמור"ם ששאלו איך יכולין לומר כזאת על נח]. ואמר לי עוד הרב מלובלין לפרש מה שכתוב **"צֶהָר תַּעֲשֶׂה לְתִיבָה, וּפֶתַח הַתִּיבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים, תַּחְתִּימִם שְׁנַיִם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂה"** (בראשית ו, טז), דהנה הקב"ה אמר לו שיכול להפוך את הצרה לצהר, והיינו על ידי שפתח התיבה, דהיינו האות הראשון, בצדה תשים, שישאר במקומו, ותחתיים

שניים ושלישים תעשה, שיהפוך האותיות האחרונות, והאות השני יהיה השלישי, ותחת צר"ה יהיה צה"ר, ויציל את כל בני דורו [וכבר פירש כן בסה"ק "נועם אלימלך", עיי"ש].

(א"ש פנחס - רבי פנחס הירשפרונג)

"וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכָו עַל הָאָרֶץ" (בראשית ו, יב).

הדרך להינצל מהשפעת הסביבה

"כי השחית כל בשר", אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן (רש"י).

צריך ביאור איך השחיתו להיזקק לשאינן מינן, והלוא אינם בני בחירה.

הענין מבואר במלבי"ם (ח, יז): 'האדם כולל בנפשו כל כחות מעשה בראשית וכל כח וכח המיוחד בנפש כל בעל חי נתכללו בנפש האדם, זריזות הנמלה וכו'. וכשאדם מתקן כחות נפשו לטוב כן יתוקנו כחות הבעלי חיים, ובדור המבול שהשחיתו מדותיהם יצאה ההשחיתה אל הכלל כולו והשחית כל בשר את דרכו על הארץ'.

מבואר בדבריו שעל ידי השחתת האדם נמשכת ההשחיתה לכל הבריאה מפני שהאדם עצמו הוא הכולל את כל הבריאה. ובספר "דרך ה'" (ח"א פ"ה ד-ו) וב"נפש החיים" (שער א) מבואר כיצד האדם משפיע על העולם ע"י מעשיו, שע"י פעולות האדם הטובות או הרעות, הן ע"י מעשה והן בדיבור או אף במחשבה, הוא מתקן או מחריב למעלה בעליונים, ועל ידי זה יורדת מלמעלה למטה השפעה טובה או להיפך, כפי מה שמעשיו פעלו למעלה. ולפי זה מובן שמעשי אנשי דור המבול גרמו השפעה רעה מלמעלה לטמא אויר הארץ בכלל, ועל ידי זה גרמו שגם בעלי החיים ישחיתו את דרכם.

וכן כתב המלבי"ם על הפסוק **"לֹךְ לְךָ מֵאֲרָצְךָ"** (יב, א), שציוה הקב"ה לאברהם לצאת מהשפעת ארצו וכו', כי האדם יקנה תכונות ומדות מן הארץ מאוירה ומזגה ומערכת מזלה.

וזה מה שקרה עם הבהמות בדור המבול, שהן הושפעו מאויר הארץ שנטמא ע"י הרשעים שהשחיתו דרכם.

ובזמנינו בני העולם מושחתים מאד, בין במעשיהם ובין באופן דיבורם, וצריכים אנו לחפש עצות להנצל שלא נהיה מושפעים מטומאת המקום שבאה מחמת הנהגתם. ויש עצה להנצל מטומאה זו, והיא ע"פ מה שכתב בנפש החיים (א, ו):

"מעת שעולה על רעיון האדם לעשות מצוה, תיכף נעשה רישומו למעלה במקור שרשה העליון, וממשיך משם על עצמו אור מקיף, וקדושה עליונה חופפת עליו וסובבת אותו וכו', וירגיש בנפשו שהוא מסובב וכו' אז בקדושת המצוה, מוקף מאוירא דגן עדן'."

הרי שעל ידי מחשבה בלבד לעשות מצוה, נעשה האדם מוקף באויר גן עדן, וכל שכן שעל ידי עשיית המצוה עצמה. ומכל שכן וכ"ש שנעשה כן על ידי לימוד התורה הקדושה, שקדושת לימוד התורה עולה על כולנה ובפרט לימוד התורה בבית המדרש שהוא בחינת ארץ ישראל (כמבואר

במהרש"א ברכות ה, א), שיצטרף לו גם קדושת המקום. וכשיתחזק בתורה ומצוות ודאי יהיה מוקף באויר של קדושה, וינצל מטומאת הסביבה.

(עץ החיים)

"עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹד וְחַם וְקֹיץ וְחֹרֶף וְיוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ" (בראשית ח, כב).

בדברי הפנים יפות דלפני מתן תורה הלילה הולך אחר היום

איתא בסנהדרין (נח, ב) עובד כוכבים ששבת חייב מיתה, דכתיב **"יום ולילה לא ישבותו"**.

וידועה קושיית הקדמונים איך יכלו האבות - שקיימו כל התורה לקיים שביתת שבת, אי נאמר שהיה להם דין בן נח.

וידוע מה שכתב כאן ה"פנים יפות", דלפני מתן תורה היה הלילה הולך אחר היום, וכלשון הכתוב כאן, דכתיב **"יום ואח"כ "לילה"**, ולכן האיסור לבן נח לשבות הוא דווקא כששבת יום ואחר כך לילה, אבל מותר לבן נח לשבות לילה ואח"כ יום כשביתת השבת. ולכן אתי שפיר איך יכלו האבות לשבות שבת, ששבתו לילה ויום כשביתת השבת, וממה נפשך עשו כהוגן, דאם יש להם דין ישראל הרי שבתו שבת כראוי, ואי דין בן נח יש להם - הרי לא עברו על יום ולילה לא ישבותו.

ויעויין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קכ"ג בהשמטות) שדן במי שיש לו משרתת גויה בתוך ביתו, והיא אינה עושה שם שום מלאכות בשבת, האם צריך למחות בה שתעשה מלאכה בשבת. ובתחילת דבריו נטה להחמיר שצריכים למחות בה, אך בסוף התשובה כתב שמצא בספר "פנים יפות" שכתב דגוי ששבת אינו חייב רק כששבת יום ואחר כך לילה, וסמך על פי דבריו להקל שאין צריך למחות בה, מכיון שממילא היא עושה מלאכה במוצאי שבת, עיין שם. [ובעצם דברי הגאון רבי עקיבא איגר הקשה הרה"ג ר' יודל ליכטער שליט"א, היכן מצינו חיוב מחאה בעובדי כוכבים כשעוברים על איסורים שלהם, וצריך עיון].

ועל דברי ה"פנים יפות" יש להעיר מרש"י בפרשתנו לעיל (ו, יב) שכתב שם רש"י לגבי ארבעים ימי הגשם במבול, שאין יום הראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו. ולפי ה"פנים יפות" הנ"ל שלפני מתן תורה הלילה הולך אחר היום הוה ליה למיחשב נמי את היום הראשון מן המנין דאיכא יום ולילה שלאחריו. ובאמת שקושיא גדולה יותר אפשר להקשות על מה שכתוב בתחילת פרשת בראשית על שבעת ימי בראשית **"ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד"** וכן בשאר כל הימים. אלא על כרחך צריך לומר, דרק כלפי דיני בני נח הלילה הולך אחר היום, אבל כלפי עצם העולם, נחשב הלילה קודם היום, ולכן הן לגבי בריאת העולם והן לגבי חשבון ימי המבול חשבינן הלילה לפני היום.

ומדברי ה"פנים יפות" מבואר דכדי לעבור על **"יום ולילה לא ישבותו"** צריך שישבות יום שלם, וכן משמע נמי מרש"י בסנהדרין (שם). אולם עיין ב"חתם סופר" על התורה (פרשת אמור עה"פ "ויצא בן אשה"), שכתב דהם עוברים על איסור זה אפילו ברגע אחד ששבתו לשם מנוחה [ולאפוקי שביתה

לצורך החלפת כח שמותרת, ע"ש. וכן כתב ה"חתם סופר" גם בדרשות (ח"ג, בליקוטים לש"ס, גיטין לח, ב) עיין שם.

(גיצי אורה - רבי אליקים גציל פריד)

וַיַּחֲלֵל נָח אִישׁ הָאָדָמָה וַיֵּטֶע פָּרִים (בראשית ט כ).

חשיבות הזהירות בתחילת העבודה

"ויחלל" עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחילה בנטיעה אחרת (רש"י).

לכאורה הדברים צריכים ביאור שכיון שיש צורך לעולם בכרם מה היתה הטענה על נח שנטעו.

אמנם ביאור הענין הוא, שכפי הידוע שתיית יין הוא דבר שצדיקים ילכו בו ופושעים יכשלו בו. שבני עלייה כשהם שמחים ומתבסמים ביין מתעלים על ידי כך ואומרים דברי תורה ודברי תשבחות. אבל עמי הארץ כשהם שותים מדברים בדברי שטות והבל. ולכן קודם שמתעסק אדם בשתיית יין צריך שיהיה לו יסוד חזק ברוחניות ועי"ז תהיה שתייתו כראוי וכהוגן. וזו היתה הטענה כלפי נח שהיה לו לעסוק תחילה בנטיעה אחרת, ורק אחר שיתעלה ויתקרב לה' יוכל לנטוע כרם ולהתבסס ביינו.

וענין זה של חשיבות ההתחלה נתבאר בדברי הספורנו: 'התחיל בפועל בלתי נאות ולכן נמשכו מזה מעשים אשר לא יעשה כי אמנם מעט מן הקלקול בהתחלה יסבב הרבה ממנו בסוף כמו שיקרה בחכמות מהטעות בהתחלה'.

מבואר בדברי הספורנו לימוד גדול ממעשה זה של נח שהתחלת כל דבר צריכה דקדוק וזהירות מיוחדת. וכן אמר שלמה המלך בחכמתו (קהלת ז, ח) **"טוב אחרית דבר מראשיתו"** ופירש רש"י, בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו אזי אחריתו טוב. וכן כתבו בתוספות (חגיגה טו. ד"ה שובו לענין אלישע בן אבויה שבשעת ברית מילתו קיבל לגדלו לתורה אבל כיון שכונתו היתה לשם כבוד ולא לשם שמים לפיכך לא לא נתקיימה התורה אצלו וזה משום שהכל תלוי בהתחלה.

ויש להמשיל הדבר לשני דרכים זה לצד זה ויש ביניהם רחק ב' אמות. אבל אם אחד מהם עקום במקצת אף בשיעור קטן מאד אע"פ שבמקום התחלה נראה ששניהם עומדים זה לצד זה כיון שהעקמימות אינה נראית כל כך אבל שמתארכים הדרך העקומה הולכת ומתעקמת ואינו קרובה לדרך הישרה עד שכשהם מתארכים מאד כבר רחוקים הם מזה הרבה. וכן כשבונים בנין אם היסודות לא נעשו כהוגן כל הבנין יהיה רפוי ולא יעמוד כראוי על עמדו ולא יוכלו לתקנו אלא על ידי שיהרסו את כולו ויבנוהו מחדש ביסודות חזקים. וכן כשעושים חשבון אם טועים בתחילת החשבון לבסוף יכול להיות טעות של מליונים.

וכתב ב"מסילת ישרים" (פרק א') שאם האדם מתקלקל אז מקלקל כל העולם עמו ואף אם עושה מעשה קטן בלבד לעתיד יתגלה כמה פעל במעשה הקטן שעשה. וזה היה ענין בנין העולם מחדש לאחר המבול שהיה נח צריך להתחיל את בנין העולם בדבר נכבד ולא בדבר שמביא לידי שכרות ומכשול.

ובזה מובן מה שכתב ברש"י (בפסוק כא) **"אהלה"** כתיב, רמז לעשרת שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי יין. ולכאורה יפלא מה השייכות של מעשה

נח לגלות השבטים. ולפי דברי הספורנו הדברים מובנים היינו שבמעשיו השריש נח בכריאה משיכה ליין ותאוות העולם הזה. ואף שאצל נח היה זה חיסרון קל במשך הזמן השפיע דבר לקלקול גדול שחטאו השבטים בזה וגלו מארץ ישראל.

ואף בהמשך החיים כשהאדם רואה שהוא נמצא במצב של רפיון צריך להמציא לעצמו מצב של התחדשות. ובכל יום יוכל האדם לעשות התחדשות שכל יום הוא זמן של התחדשות כאמור 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית'.

ויש לעורר שפרשה זו תמיד נקראת בחודש חשון וזהו הזמן להוציא אל הפועל את כל ההתעוררות והעלייה שהיו בחדשי אלול ותשרי ולהתמיד בתורה ועבודת ה'.

(עץ החיים)

"וַיַּחֲלֵל נָח אִישׁ הָאָדָמָה וַיֵּטֶע פָּרִים" (בראשית ט, כ).

יינו של נח

תרגום יונתן בן עוזיאל הוסיף שמצא גפן מגן עדן, ונטעו לכרם, ובו ביום הנצה והבשלה ענבים.

לפיכך מובן ששתה נח את היין כיון שהיה בו טעם גן עדן. ועוד זאת, ששמחתו היתה גדולה שמתחיל לבנות את העולם אחר חורבנו. ובהמשך התרגום שבו ביום הבשילו הענבים, משמע שהכל אירע באותו היום. הוא יום יציאתו מן התיבה שאז התחיל בבנין העולם.

(כרם טוביה - רבי טוביה לייסיצין)

"וַיֵּרָא חָם אֲבִי כְנָעַן אֶת עֲרוֹת אָבִיו" (בראשית ט, כב).

חז"ל דרשו בו מה שדרשו, אך בכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו; בוא וראה פגם העינים עד היכן היא מגעת!

(האדמו"ר בעל ה'בית ישראל' מגור)

"וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת אֶת הַשְּׂמֵלָה וַיָּשִׂימוּ עַל שְׂכָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרָנִית וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרוֹת אָבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אַחֲרָנִית וְעֲרוֹת אָבִיהֶם לֹא רָאוּ" (בראשית ט, כג).

ומכאן מקור נאמן להא דתניא (פסחים נא, א) **"עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו"**.

(רבי מענדל זאקס חתן החפץ חיים)

"עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאָחִיו" (בראשית ט, כד).

המדה כנגד מדה בעונש זה הוא, שאדם שאינו מתגבר על יצרו אלא נעשה לו לעבד, ענשו שיהיה עבד לאחרים.

(רבי יחזקאל אברמסקי)

"וַיַּחֲזִי נֹחַ אַחֲרֵי הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיְהִי כָּל יְמֵי נֹחַ תִּשְׁעַ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת"

(בראשית ט, כה-כט).

כמה שנים חי נח

לכאורה הרי נח היה בן שש מאות שנה כשהתחיל המבול,

וכמו שכתוב לעיל (ז, ו), והרי המבול היה שנה שלימה, ואם חי נח אחר המבול עוד שלוש מאות וחמשים שנה, היה צריך להיות מספר שנותיו תשע מאות וחמשים ואחת שנים.

ובחזקוני עמד בזה, וכתב ליישב דשנת המבול לא עלתה מן המנין, כיון שלא שימשו בה המזלות, עיין שם.

אולם לכאורה צריך עיון, שהרי בהדיא כתיב (ח, יג) "וַיְהִי בְּאַחַת יְשָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בְּרִאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֲדָשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ". אולם עיין שם בפירושו הריב"א (נדפס בספר בעלי תוספות) שכתב לדייק דיוק גדול דלא כתיב שם "ויהי באחת ושש מאות שנה לחיי נח", משום שכל ימי המבול לא היו לנח חיים, עכ"ד. ואולי כוונתו כהחזקוני, דשנת המבול לא נחשבת כלל בחיי נח. ועדיין צריך עיון.

(גיצי אורה - רבי אליקים גציל פריד)

"וַיְהִי כָּל יְמֵי נֹחַ תִּשְׁעַת מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָוֶת"

(בראשית ט, כט).

יש להקשות שכאן נכתב סכום שנותיו תשע מאות וחמשים העולה מהפסוקים חסרה שנה אחת, כי לעיל כתיב (לעיל ז, ו) "וַיָּנֹחַ בֶּן שָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמִּבּוֹל הָיָה מֵימָם עַל הָאָרֶץ" ומשך ימי המבול היו שנה, ואחר כך (פסוק כט) כתיב "וַיָּחִי נֹחַ אַחֲרֵי הַמִּבּוֹל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה", וא"כ נמצא שימי חייו היו תשע מאות וחמשים ואחד שלא כפי החשבון שמנה הכתוב כאן.

ולפי מה שכתב הריב"א (לעיל ח, יא) בשם רבינו תם מאור ליינ"ש שדקדק מלשון הפסוק (ז, יא) "בִּשְׁנַת שָׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לַחֲיֵי נֹחַ" שאמר הכתוב "לחיי נח" לומר שעד עכשיו היו לו חיים, אבל שנת המבול לא נחשבה לחיים, אתי שפיר שלא נמנית שנה זו למנין שנות חייו, ולכן אמר רק "תשע מאות וחמשים" להוציא את שנת המבול (משחת שמן).

"הוא הָיָה גִבּוֹר צִיד צִיד לִפְנֵי ה' עַל כֵּן יֵאמָר בְּנִמְרוֹד גִּבּוֹר צִיד לִפְנֵי ה'" (בראשית י, ט).

צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום' (בראשית רבה לו, ב).

כתב הראב"ע: שהיה בונה מזבחות ומעלה אותם החיות שצד עולה לה', והתפלא עליו הרמב"ן וכתב שהוא מצדיק רשע, כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה.

אך באמת לא קשה מידי; שכן דרך כל צודדי נפשות להתחיל בדברים טובים ועל ידי זה צודים ברשותם התמימים והישרים, כדי שיתחברו אליו, וכזה היה מעשיו של אותו רשע!

ועוד יש לתרץ בפשיטות, שהרי "זָבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה" (משלי כא, כז) כתיב, ממילא כל קרבנותיו של נמרוד היו תועבה לפני ה', ואין בדברי הראב"ע כל הצדקת רשע, אלא להיפך, שעוד מגנהו שהקריב קרבנות של תועבה לפני ה'...

(האדמו"ר בעל ה'בית ישראל' מגור, כתבי חסידים)

"וַיֹּאמְרוּ הֲבֵה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם" (בראשית יא, ד).

מעשה בניית המגדל נמשך זמן רב

כשקוראים את מעשה דור ההפלגה, נדמה שזה היה בזמן קצר מהחל ועד כלה. אך כשרואים בחז"ל את הגודל של הבנין, מן המוכרח הוא שזה היה זמן רב. שכן אמרו במדרש רבה (נח, לח, יא) "א"ר חייא בר אבא המגדל הזה, שלישו נשרף, שלישו שקע, ושלישו קיים. ואם תאמר שהוא קטן, (אותו השליש שנשאר) רב הונא בשם ר' אידי אמר כל מי שהוא עולה על ראשו רואה דקלים שלפניו כחגבים" ע"כ. הרי שהמגדל היה עצום מאד, שכן אם השליש שנותר דקלים כחגבים נגדו, המגדל כולו מי ישרונו. ופשוט הוא שמגדל כזה צריך שנים רבות לבנותו, ואולי נמשך דבר זה אפילו מאתיים שנה, שהן למעלה משנות דור.

ויש לכך משמעות רבה, להבנה, שדור הפלגה זה, היה נסיון של שנים רבות של בניית מגדל כפירה ומרידה, והאריך ד' אפו עד שבסופו "וירד ד' לראות, ויפץ ד' אותם, על פני כל הארץ".

(כרם טוביה - רבי טוביה ליסיצין)

"וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד וְשָׁפָה אַחַת לְכָלם וְזֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יַבְצֵר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת" (בראשית יא, ו).

איתא במדרש (ב"ר לח, ט): אמר רבי אבא בר כהנא, מלמד שפתח להן הקב"ה פתח של תשובה שנאמר "ועתה" ואין "ועתה" אלא תשובה, היך מה דאת אמר (דברים י, יב) "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמָּךְ כִּי אִם לִיְרָאָה" (דברים י, יב) והן אמרין לא.

והענין שתיבת "ועתה" מורה על מצות התשובה, יש לומר, שבא לרמוז עצה טובה האיך אפשר לבוא לידי תשובה שלימה, ואמר "ועתה" כלומר, שהאדם המתעורר לשוב אל ה' צריך שיאמר לעצמו "ועתה" דהיינו שמרגע זה והילך הוא עוזב את דרכו הישנה ומתחיל להתנהג כראוי, ומה דהוה הוה מכאן ולהבא חושבנא.

ומבואר מה שאמר הקב"ה הלשון הזה לאנשי דור הפלגה, כי היה מבקש מהם שיעזבו דרכיהם הרעים ויתחילו מהיום והלאה ללכת בדרך הטובה, אבל הם בסכלותם ורשעותם 'אמרין לא', שפנו עורף ולא הבו לשמוע את זעקת התשובה, ולכן נענשו תיכף ומיד.

(משחת שמן)

חטא משאיר רושם רע לדורות

במעשי דור הפלגה אנו מוצאים נקודה שממנה נלמד הבנה נוראה הלכה למעשה בהתנהגות היום יומית שלנו, דהנה, דור הפלגה חטאו חטאה גדולה בהתאחדם לבנות מגדל גדול כדי למרוד בה', ואנו רואים בדברי חז"ל שנשאר ממעשיהם רושם לרעה לדורי דורות, כאמרם (סנהדרין קט, א) אויר מגדל משכח, ופירש רש"י: 'מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו, משכח תלמודו, שכן נגזר על אותו מקום שישכח, ולכן הם עצמם שכחו את לשונם'. עוד אמרו (שם) 'בבל ובורסיף סימן רע לתורה' ופירש רש"י: 'שמשכחין הלימוד מפני שעומדים באויר המגדל'.

וַיָּמָת הָרֵן (בראשית יא, כח).

צ"ב מה גדלותו המיוחדת של אברהם שהשליך את עצמו לכבשן האש, הלא בכל הדורות קרה לנו כאלה וכאלה, ומה היה פה שישר בעיני ה'.

רק שהיה היצר מפתהו לאמר, 'הלא אתה היחיד במחנה המאמינים, ואם הצדיק אבד לא יהא איש שם על לב ומי יורה דעה, מוטב שתעבוד עבודה זרה פעם אחת ועל ידי זה תעשה טובות בשביל הקב"ה'.

אך אבינו אברהם ראש המאמינים על משמרו עמד ואמר: 'אין אני רוצה להשתחוות לעבודה זרה, אף אם אדע שאוכל לתקן על ידי זה כל העולם כולו!'

(האדמו"ר רבי יואל מסאטמאר)

וַיָּמָת הָרֵן עַל פְּנֵי תְּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׁדִּים

(בראשית יא, כח).

הטבע של הנס

"על פני תרח אביו", בחיי אביו. ומדרש אגדה אומר ע"י אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכחת את צלמיו והשליכו לכבשן האש. והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו. וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה, אמר להם הרן משל אברם אני. השליכוהו לכבשן האש ונשרף (רש"י).

מעשה הרן טעון ביאור, שהרי אחר שראה הרן שניצל אברהם מכבשן האש האמין בהקב"ה באמונה שלימה, עד כדי מסירות נפש, שהרי ידע שבזה שאומר שהוא 'משל אברם' הוא מכניס את עצמו לסכנה שישליכוהו לכבשן האש, ומדוע אם כן לא נעשה עמו נס כדרך שנעשה לאברהם, ולמה לא ניצל מהאש בזכות אמונתו בקב"ה.

ונראה לבאר הדבר, שכיון שלא החליט הרן להאמין בהקב"ה אלא אם יראה שאברם מנצח את נמרוד, והעמיד את האמונה בה' על תנאי, עבר בזה על אזהרת התורה (ואתחנן ו, טז) "לֹא תִּנְסוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם", כמבואר בספר החינוך (מצוה תכ"ד): 'וכמו כן בכלל האזהרה שלא לעשות מצוות ה' ברוך הוא על דרך הנסיון, כלומר שיעשה אדם מצוה לנסות אם יגמלהו ה' כצדקו, לא לאהבת האל-ל ויראתו אותו וכו'. ולכן לא זכה הרן שיעשה עמו הקב"ה נס ויצילהו מכבשן האש.

והרמב"ן (ואתחנן שם) ביאר בזה את הענין שאמרו בני ישראל למשה בהיותם במדבר "תִּנּוּ לָנוּ מִים וְנִשְׁתֶּה" (בשלח יז, ב-ג), ואמר להם משה "מִה תִּנְסוּן אֶת ה'?" שכוונת בני ישראל היתה לנסות את ה', וזה לשונו: 'שאלם יראו שה' יתן להם מים בנס מאתו ילכו אחריו במדבר, ואם לא יעזבוהו, ונחשב להם לעון גדול, כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים כי משה נביא ה' וכו', איננו מנסה הנביא, רק השי"ת הוא מנסה לדעת היד ה' תקצר. ולכן אסר לדורות לנסות התורה או הנביאים, כי אין ראוי לעבוד ה' על דרך הספק או שאלת מופת ונסיון, כי אין רצון ה' לעשות נסים לכל אדם ובכל עת, ואין ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס, אלא אולי ימצא בעבודתו ולכתו בדרכי התורה צער ואסון, וראוי שיקבל הכל כמשפט צדק'.

ובערוך (ערך אור) מסביר מדוע כך הם הדברים, דכיון שהם מרדו בהקב"ה ובנו את הבנין הזה להכעיסו במזיד, לכן מי ששוהה באורו אין תלמודו יכול להתקיים אצלו, כי הטומאה שנתהוה מחטאם נוגדת את קדושת התורה, ואין הקדושה והטומאה יכולים להתקיים במקום אחד, ורושם מן הטומאה נשאר עד היום, ומשכח תלמודו של כל העובר ומסתכל במקום.

למדים מכאן שני לימודים מבהילים ונוראים עד למאוד, הא', עד היכן מגיע רושם בחטא. והב', שהחוטא גורם במעשיו המקולקלים להשאיר רושם רע על הסביבה כולה, ואפי' הדומם נדבק ומקבל רושם מטומאת העבירות, ועד כדי כך שורה הטומאה במקום ההוא, שאפילו כעבור אלפי שנים יש לה כח לגרום רע לאחרים השוהים במקום, שישכחו תלמודם ויתדבקו ברוח הטומאה הנוראה.

ובספר "בית הלוי" מדבר על ענין זה באריכות על הפסוק (בראשית ז, כג) "וַיָּמָת אֶת כָּל הַיָּקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ז, כג) וברש"י כתב, שאף שלשה טפחים של עומק המחרישה נימוחו וניטשטשו. ויש להבין מדוע עשה ה' ככה לארץ, וכי מה חטאו האילנות והצמחים שגם עליהם נגזר להישחת. וביאר, כי החטאים הנעשים ע"י בני האדם, הריהם משאירים רושם רע גם על הדומם ועל הצומח, ולכן כאשר גברה חטאת אנשי הדור כל כך, נאלץ הקב"ה למחות הכל שלא ישאר שום רושם מהחטאים הנוראים הללו.

(משחת שמן)

וַיְחִי תְּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרֵן (בראשית יא, כו).

עבודת האמונה

כתב הרמב"ם (פרק א' מהלכות ע"ז הלכה ג') שאברהם אבינו ע"ה הגיע לאמונה בגיל ארבעים, והראב"ד השיג עליו שהרי בן שלוש הכיר את בוראו, וביאר הכסף משנה שכשהיה בן שלש התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו, ולשלימות הגיע בהיותו בן מ'.

ונמצא לפי זה, שלאמונה בשלימות נצרך ל"ז שנים של אברהם אבינו עליו השלום...

(רבי יחזקאל לעוונשטיין)

וַיָּמָת הָרֵן עַל פְּנֵי תְּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׁדִּים

(בראשית יא, כח).

למה לא כתבה התורה קידוש השם שמסר אברהם אבינו את עצמו באור כשדים כמו שכתוב קדוש דדניאל, אלא התורה לא רצתה לכתוב מעשה אברהם אבינו שלא ילמדו ממנו הדורות אחריו לעשות כמעשהו, שהלך בבחירתו וכתת כל הצלמים, ומי הכריחו לזה. אבל דניאל היה מוכרח לקדש השם. ומה שעשה אברהם אבינו היה הוראת שעה, כי הדור היה צריך לכך, אבל לא כתבה התורה כדי שלא ילמדו הדורות הבאים.

(של"ה)

וביותר עומק יש לבאר, שהנה אמרו חז"ל לגבי מצות קידוש ה' (ספרא אמור כב, לב הובא ברש"י שם): 'מכאן אמרו כל המוסר עצמו על מנת לעשות לו נס אין עושין לו נס, ושלא לעשות לו נס עושין לו נס'. 'אם יתרומו ישראל על טבעם לדכא כחות החומר ולמסור לאבדון על קדושת שמו, כן גם בעולם הגדול תכנע הטבע החומריי ויתקדש ע"י הנהגה פלאית, וזה רק במוסר עצמו שלא ע"מ לעשות לו נס - שזה מקדש השם באמת, ואז יתקדש ה' בקדושת הנהגתו הפלאית מרומם מן הטבע' (ביאור המלבי"ם על הספרא).

ודברי המלבי"ם מבוארים יותר על פי מה שכתב בענין "קדשים תהיו" (קדושים יט, ב): 'ה' ערך סדרי העולם הגדול והנהגתו שיהיו נמשכים לפי סדרי האדם שהוא העולם הקטן והנהגתו, שאם הטבעיים מושלים בעולם הקטן והנפש נמשכת אחר החומר וטבעיה ויצריה, אז גם בעולם הגדול הטבע שוררת והכל מתנהג לפי סדרי המערכת ומנהג הטבע, ועת יתקדש האדם ויתנשא מן החומר אל הנהגה בחיריית נפשיית, והשכל גובר והנפש האלקית שוררת, אז גם בעולם (הגדול) יתקדש ה' ויתעלה להנהיג הנהגה נסיית פלאית'.

מבואר בדברי המלבי"ם שהקב"ה סידר את העולם שיתנהג כפי מעשיו של האדם, ואם יעשה רק כפי טבעו גם העולם יתנהג בטבעו, אבל אם יתעלה אדם לעבוד את ה' למעלה מטבעו יזכה שגם הנהגת ה' עמו יהיה למעלה מדרך הטבע. ולפי זה מבואר הענין היטב, שאברהם שקידש את ה' באמת והתגבר על טבעו, והסכים למסור את כוחותיו החומריים לאבדון, והנהיג את עולמו הקטן בהנהגה למעלה מדרך הטבע, לכן זכה שניצול ע"י נס, שגם הקב"ה נתעלה מהנהגת הטבע להנהיגו בהנהגה נסיית. אבל הרן לא נתרום למדרגה שנפשו האלקית תהיה שוררת על החומר

לדכאו ולמסרו על קדושת השם, וממילא מדה כנגד מדה גם בעולם הגדול הקב"ה הנהיג את העולם לפי סדרי המערכת ומנהג הטבע, ולא הצילו מכבשן האש.

והנה ענין מסירות נפש והתרוממות על הטבע שייך גם בלי מיתה על קידוש ה'. ובטבע האדם יש כל מיני מדות בהמיות כגון עצלות ותאוה וכדומה. וכבר כתב החזון איש (אמונה ובטחון ד, א) שאם ירצה האדם לרכוש מדות רעות, אינו צריך לעבוד על כך, כיון שכבר מטבעו יש לו מדות רעות, ורק לרכוש מדות טובות יש לעמול, שזה אינו בטבע האדם. וכפי שכבר כתב האבן עזרא פרשת נשא על הפסוק (ו, ב) "אִישׁ כִּי יִפְּלֹא לְנֶדֶר נָדָר נָזִיר", שהתגברות האדם על טבעו היא 'פלא' ואינה דבר טבעי.

וסיפר ר' חיים בלאקסענהיים שבימי חורבן יהדות אירופה אירע פעם שהכניסו יהודים לתוך תאי הגזים, והנאצי שמע מבחוץ שהיהודים רוקדים בשמחה. פתח הנאצי את הדלת ושאל אותם מדוע הם שמחים, ענו לו היהודים שעוד מעט יעלו נשמותיהם למעלה ויהיו ביחד עם אבותיהם, ועל כך בודאי יש להם לשמוח.

כששמע זאת הנאצי, רצה לקלקל את שמחתם וציוה עליהם לצאת, וכך ניצלו ממות.

הרי שזכו יהודים אלו להנצל מתוך כבשן האש, על ידי שהתרוממו על הרצון הטבעי לחיות ושמחו על מיתתם. אכן לא היה להם נס נגלה כפי שהיה באברהם אבינו, שאף שהיה בתוך כבשן האש לא שרפתו האש, אמנם נעשה להם נס נסתר שהוא בדרך הטבע, שיוציאום מהכבשן ותנצל נפשם ממות. וכן כל אדם יכול להתעלות מעל הטבע על ידי תיקון המדות, ולזכות לחיים של נסים נסתרים ולעורר הנהגה עליונה מן השמים.

(עץ החיים)

ז' חשוון תשי"ז: הגאון רבי אברהם ישראל משה ב"ר מרדכי יחזקאל סלומון מחארקוב זצ"ל, בעל "נתיבות הקודש"

להזכיר בתוך הסוגיות בדחילו ורחימו את ציווי התורה בלשון "שצווה ה' יתברך" כמו כן כמה היה נזהר בכתביו שלא לכתוב שם 'ה' לדוגמא אם רצה לכתוב ארציה היה כותב ארצי' כדי שלא יהיה ח"ו כתיבה של איזה שם קדוש.

לאחר נישואי המשיך רבי אברהם ישראל משה לשקוד על התורה ביתר שאת וביתר עוז, ואף למד בכלל "פרושים" באישישוק כשרעיתו הצדקנית הרבנית החשובה מרת צירל ע"ה עומדת לצידו ומאפשרת לו לעמול על תלמודו ללא הפרעה תוך שהיא נוטלת על עצמה באופן מוחלט את כל עול פרנסת הבית ועוסקת במסחר במכולת אשר בבעלותם, הכל עשתה למען התורה הקדושה והתמדתו העצומה של הרב א"מ. תורתו של רבנו זצ"ל עומדת בלי ספק לזכותה של הרבנית צירל ע"ה בת הגאון רבי משה לנדינסקי זצוק"ל. בהמשך השנים כיהן רבנו ברבנות קהילות באורלובה בבלארוס ובבולצ'נוק עד שפרצה מלחמת העולם הראשונה, אז נמלטו הוא ובני משפחתו לחרקוב. ואולם תוך זמן קצר בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה עלו הקומוניסטים לשלטון והיהדות היתה בצרה גדולה היות שהקומוניסטים ראו בדת כאויבת המהפכה, ואסרו על קיום חיי הדת בכל צורה. תקופה קשה שרבים לא עמדו בה וזנחו את דרך אבותם.

השלטונות הערימו קשיים רבים וביקשו לתפוס את כל מי שהמשיך בקיום מצוות בסתר. כאן התגלה רבנו זצ"ל ברוחו העזה

רבנו זצ"ל הוא מצאצאיו של הגה"ק ר' שמחה וולאז'נר זיע"א. נולד באזור ברנוביץ.

אביו ר' מרדכי יחזקאל ואמו הרבנית צביה חנה, היו צדיקים גדולים מאוד, הרבנית חנה הייתה ספוגה ביראת שמים טהורה, מנצלת כל רגע לדבקות בה' יתברך, במשך שעות רבות הייתה הרבנית יושבת בבבית הכנסת בעזרת הנשים נושאת תפילות ומרבה באמירת תהילים.

רבנו היה מספר רבות על אמו הרבנית ע"ה שמושג "תורה" היה שגור על פיה תדיר כאשר כל תפילה שלה היתה קשורה לתורה "מודה אני... שיש לנו תורה, וכל הערכתה לבני אדם הייתה אך ורק לפי התורה שבו.

שנת לידתו המשווערת של רבנו שנת תרמ"ב, כאשר תפילותיה הרבות של אמו הצדקת מלוות את הילד לגדילתו והתרוממותו, כך נולד וגדל על ברכי הקדושה והתפילה. ואכן כל אורח חייו של החרקובער היו מלאי טעם של קדושה וטהרה, היו לו הרגשים מיוחדים בעבודת ה' כפי שספג בבית הנעלה של הוריו הצדיקים ר' מרדכי יחזקאל והרבנית צביה חנה.

יראתו קודמת לחכמתו, ודעתו תמיד באמונה וידיעת ה', היה עטור בתפילין במשך כל היום, ובוודאי לא הסיח דעת מהתפילין ח"ו, ובכך זכה לקיים המצוה הראשונה בשו"ע "שוית ה' לנגדי תמיד". הלומד בכתביו יראה את יראתו הקודמת לחכמתו, איך מרבה

והכבידה, לא זו בלבד שלא נשבר ולא נכנע לגזירות, אלא נחלץ חושים לעמוד לעזרת אחיו, בעודדו את רוחם לבל תימוט נפשם. בתקופה זו אף הקים רבנו בית מדרש במחתרת "תורת חיים" שמו, שם לימד בסתר תורה את צעירי הצאן, ודאג שלא יפסוק קול התורה וקול התפילה יומם ולילה. לא חת ולא פחד מהשלטון ומסר את נפשו למען קדושת ה'.

בה בעת לא הניח הרב מלהשקיע בחינוך הילדים ואף שלח את בנו הגדול ר' דוד זצ"ל למינסק הרחוקה ללמוד ולספוג מתורתו ויראתו של ידידו הגאון האדיר תלמיד ה"חפץ חיים" ר' אברהם אליהו מיעזס זצ"ל שהיה ידוע ומפורסם בליטא ולימים בארץ ישראל בעיה"ק ירושלים כגאון בתורה וביראה וגדול כחו בהעמדת תלמידים לתורה וליראת ה' טהורה.

באותה תקופה גזרו הקומוניסטים גזירה, כי כל אחד חייב לעבוד בעבודה ולהצהיר עליה, זאת מתוך אידאולוגיה שהבטלנות היא פגיעה חמורה בכלכלה, הם חייבו לתלות שלט על כל דלת של בית עם פירוט משלח ידו של בעל הבית. הרב מחרקוב, למרות שהיה יכול לציין איזו מלאכת כפיים כל שהיא, לא הסכים לציית להוראה זו עם כל הסיכון הכרוך בכך, משום שחזקה עליו הוראתו של רבו החפץ חיים, לא להתייחס לשום דבר מדברי הקומוניסטים, ותליית שלט כזה משמעה הודאה כלפי חוץ בשלטון הכופר, ואכן לאורך תקופה זו הקומוניסטים עצרו את הרב מספר פעמים, אך במסירות נפש שמר על הנהגתו והמשיך בסירובו לתת הכרה כלשהי לשלטון הקומוניסטים.

רבנו זצ"ל לא פחד ולא חת מאיש והיה חי בבטחון מלא בבורא עולם, היה ברור לו לרב מחרקוב כי הוא מקיים את חובתו הפשוטה ואין במעשיו כל גבורה עילאית.

לאחר כ שלושים שנה בהן חי רבנו זצ"ל עם משפחתו בעיר חרקוב, כלו כל הקיצין ולא נותר אלא לעלות לארץ הקודש. הרב מחרקוב עצמו היה מסורב יציאה בשל פשעיו עד המהפכה, משום כך יצא את הארץ עם זהות בדויה של יהודי בשם "סלמון" מאז נשתנה שם משפחתו לשם "סלמון".

אשרות יציאה היו מתקבלות רק במוסקבה הבירה. מכיון שהשלטון אסר על כל תושב ללון שלא בעירו והדרך מחרקוב למוסקבה ארכה שש שעות ממילא לא היה כל אפשרות להספיק ללכת למוסקבה ולשוב ללון בחרקוב, לשם כך הרב מחרקוב החליט להקדים לבוא וללון בבית משפחת ברמן במוסקבה, אותה הכיר מתקופת מגוריה בחרקוב, והיה עליו להסתיר את עובדת הימצאותו שם בניגוד לחוק.

מספר ימים המתין הרב מחרקוב, עד שהגיע תורו. הפקיד הממשלתי הסיק בחישוב מהיר שהרב מחרקוב לן במוסקבה, ואכן זמן קצר לאחר מכן פרצו שוטרים לבית משפחת ברמן. הם חיפשו אחריו והרב מחרקוב לא נמצא. היכן שהה? במצות מילה בעיירה מרוחקת ממוסקבה הבירה. הוא הרחיק נדוד עד לאותה עיירה כדי להשתתף במילת תינוק יהודי. השוטרים המתינו בסבלנות מספר שעות ומשנקפו השעות ולא נראה איש, התייאשו ועזבו את הבית.

דקות מספר לאחר עזיבת השוטרים הגיע הרב מחרקוב, בני הבית סיפרו לו את הנעשה, כששמע את הדברים ארשת פניו לא השתנתה ואמר לבני משפחתו שהוא לא חושש כלל, "כשעמדתי לשוב אירעה תקלה ברכבת והתעכבנו למשך שעה ארוכה עד שבאה הרכבת השנייה, ושוב באמצע הנסיעה אירעה תקלה שגררה ציפייה לרכבת הבאה אם כן רואים שמשמים שומרים עלינו, מה הדאגה אין סכנה" דבריו נאמרו בשוויון נפש בביטחון מוחלט.

כך הייתה דרכו הברורה והיצוקה של הרב זצ"ל, ביטחון בה' בלא שום פקפוק.

לאחר ששלח רבינו זצ"ל בקשת יציאה, בהשתדלות בנו סבינו הגאון ר' דוד זצ"ל שכבר שהה באותה עת בישיבה הקדושה בארץ ישראל, הגיע אישור העלייה. בנו הבחור חיים נתן רץ מיד לבית המדרש להודיע לאביו. באותה שעה שנכנס לבית המדרש, היה הרב זצ"ל שקוע בלימודו עם החברותא בספר חידושי רבינו חיים הלוי, מיד כשנכנס ראה רבנו שהוא בהול, ולשאלתו מה אירע ענה הבן בהתרגשות "הגיע האישור" לשמע הדברים הנהן הרב בראשו והמשיך בלימודו. כשסיים את לימודו לאחר מספר שעות, שב לביתו והתעניין בפרטי האישור המיוחד.

בשנת תרצ"ו עלה הרב מחרקוב לארץ ישראל וקבע משכנו בעיר הקודש ירושלים.

לימים נתמנה לרב בית הכנסת הגדול בשכונת "זכרון משה" שם היה מורה הוראה ובנוסף מוסר שיעורים בכל מקצועות התורה בכלל, ובירושלמי זרעים בפרט כאשר אחד השומעים היה אברך צעיר אשר לימים פקיע שמיה כבעל ה"שבט הלוי" זצ"ל. לימים העיד בעל ה"שבט הלוי" בכתב (במכתב למהדורת שוטנשטיין ירושלמי) על לימודו את סדר זרעים אצל הרב זצ"ל.

מעת עלייתו ארצה נקשר רבנו עם מצוקי ארץ שבירושלים קרתא דשופריא, ובראשם מרן הגאון החסיד ר"ז הלוי כפי שיסופר בהמשך, וכן עם מרנא בעל ה"אבן האזל" וכן עם מרא דאתרא דעיה"ק הגאון הגדול ר' צבי פסח פראנק זצ"ל. העיד הגאון ר' דוד כהן שליט"א איך סבו הגרצ"פ החשיב את רבנו מאוד ובזכרונו, החרקובער היה מגיע בשבת מזמן מנחה ושקיל וטרי עמי בדברי תורה ואכן בספריו "מקראי קודש" ושאר ספרים לגרצ"פ, הביא פעמים רבות שקו"ט שדן עמו בהלכה ובעומק הסוגיות ובאחד המקומות ב"מקראי קודש" מצויין את אשר דנו ביום הגדול 'הושענא רבה'.

המעין במכתב מרן בעל ה"אבן האזל" המצורף לספר נתיבות הקודש, יראה איך הגאון הגדול ר' איסר זלמן זצוק"ל החשיב באופן מיוחד בהגדרות נעלות עד מאוד את הרב זצ"ל תוך שמציין שם את מעלת הרב זצ"ל "מחדש עצום" ועוד כתב שם במעלת הגהמ"ח "יגע תמיד בלימוד תורה" לשמה" ועוד הוסיף הגאון זצ"ל במכתבו על שקידתו העצומה כלשונו עיי"ש כמו כן החרקובער רב העתיק פעתיק בספרו פעמים רבות דברי ה"אבן האזל" ונשא ונתן בדבריו.

בשנת תשי"ב נסע לארה"ב שם שהה במשך שנה לצורך רפואת רעייתו הרבנית רעייתו הרבנית ע"ה. בכל תקופת שהותו בארה"ב מצא עסק בלימוד התורה בצוותא עם הגאון הנודע העילוי ר' יעקב ספסל ה"ויסאקער עילוי" שרבנו הכירו עוד מימי ראדין, בתום התקופה התבטא רבנו שמבחינתו זה היה כמו להיות בארץ ישראל מחמת השטייגען הגדול שהיה לו יחד עם ר' יעקב ספסל. בהמשך נאלץ לצורך רפואת רעייתו הרבנית ע"ה לצאת לאנגליה, שם שהה עוד כמה שנים ובשנת תשי"ב נפטרה לבית עולמה. בהיותו באנגליה אף הוסיף בלימוד התורה וסמך שם רבנים ובחן תלמידי חכמים בהיכלי התורה, שמעתי מפי הגאון הרב חנוך ארנטרובי זצ"ל שתיאר איך הי' בא לבחון בבית מדרש בגייטסהד והיה עטור בתפילין. באלול תשי"ג חזר החרקובער רב לארץ ישראל.

מלבד שקידתו העצומה, דאג ופעל בקרב ציבור שהגיע לארץ ישראל ועורר אותם ללימוד תורה וקיים מצוות, ואף עמד בראשות כמה ועדים שעסקו בכך.

רבינו התמיד וניצל כל רגע פנוי, כפי שהעיד הגר"מ שטרנבוך שליט"א שהתמדה כמו של החרקובער רב לא ראה מעולם. וכן העידו בניו שלמרות שהקדים שלום לכל אדם, והסביר פנים לכל אדם, והייתה דעתו מעורבת עם הבריות, עם כל זה לא ביטל מזמנו ולא פסק פומיה מגירסא מלבד "זמירות שבת" ו"סיפורי

צדיקים". התמדתו בלטה עד כי העיד נכדו ר' משה ב"ר חיים שכאשר ה' מגיע החברותא הגה"צ ר' שלמה בלוך זצ"ל ללמוד עם הרב מחרקוב, ר' שלמה היה מתיישב, פותח את הגמרא ומתחילים ללמוד בלי התמהמהות אפילו של רגע.

סדר יומו היה בנוי לתפארה ונותר ללא שינוי במשך שנים רבות. היה משכים קום בשעה שתיים לפנות בוקר ולומד ברצף ובהתלהבות עד לתפילת ותיקין. לאחר התפילה היה ממשיך ללמוד וחוזר לביתו בשעה עשר בבוקר, אז ה' סועד פת שחרית ונח כשעה. תיכף ה' שב ללימוד רצוף עד שעות אחה"צ, הפסקה קצרה לאכילה ומנוחה, וחוזר ללמוד עד השעה עשר בלילה אז היה שב לביתו לשעות שינה בודדות.

כל חייו של הגהמ"ח התחדש בסברות, שהרי מרן הרב מבריסק הכיר את הגהמ"ח רק בהיות הגהמ"ח בן נ' שנים ואמר אז מרן רי"ז הלוי שראי"מ אומר חידושים בלימוד כמו בחור צעיר, משמע שכח החשיבה של הגהמ"ח לא רפה אפי' באחרית ימיו.

לא רק רעננות העמל והחשיבה אלא כל הזמן הוסיף בקנייני הש"ס שהלא עד סביבות גיל ארבעים היה עיקר עיסוקו בשאר סדרי הש"ס ומאז ואילך החל לעסוק בלימוד קדשים ולא נמנע בגיל זה להתחיל להשקיע ולחדש לקנות עוד ועוד מקצועות הש"ס. זכה כל ימיו לחיות כמאמרו של דוד המלך בתהילים שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב.

בשבועות אחרונים לחייו נחלש מאוד ואף לימודו בתורה היה כרוך במאמצים גדולים, ואמר אז לבני ביתו מה טעם יש בחיינו אם אי אפשר ללמוד, וביום ו' י' מרחשון תשי"ז עש"ק פר' לך לך לאחר שגמר ללמוד עם נכדיו סמוך לשבת כשספר 'מסילת ישרים' בידו, החזיר נשמתו לבוראו ועלה לגנזי מרומים.

במוצאי שבת קודש פר' לך לך יצא מסע הלוויתו של החרקובער רב סמוך לביתו כשבראש מסע הלוויה מרן רי"ז הלוי יחד עם שאר גאוני ירושלים רבנים ותלמידים רבים אשר המשיכו את דרכו בתורת זרעים וקדשים.

גדולי עולם אלו היו בתקופת הת"ר-התרע"ד, תקופת הזוהר של עולם התורה דליטא שנעלמה, עליה התבטא המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל שיש דברים שקשה לו להסביר למי שנולד אחרי תר"ע.

רבותיו:

ר' שלמה יעקב לאצקאבער

ראשית שנות לימודו אצל מורו ורבו ר' שלמה יעקב לאצקאבער (שייך) בעל ה"אבני שיש" אשר היה גאון ועילוי נפלא ויצא שמו כאחד מגדולי גאוני ליטא, וכבר היה הרב מפוניבז' מרבה לספר בגדולתו של ר' שלמה יעקב זצ"ל.

הגאון הגדול ר' שלמה יעקב ה' דמות מיוחדת עם חידושי תורה מיוחדים. היה מלמד תורה לצעירים בתחילת דרכם בדקדוק לימוד הפשט. חלק גדול מחייו למד תורה מתוך ייסורים גדולים מעת אשר רח"ל איבד את רוב משפחתו במלחמת העולם הראשונה. ר' שלמה יעקב לא הרפה והמשיך ללמד תורה לצעירים תוך כדי תלאות שעברו עליו ואף חיבר את ספרו "אבני שיש". המעיין בהקדמה לספר "אבני שיש" יראה מעט מזעיר מהתלאות הנוראות שעברו עליו, בחלק מדברי הפתיחה ר' שלמה יעקב מתאר תלאותיו בתקופה זו.

ר' שלמה יעקב בתעצומות נפשו מצא נחמה בלימוד התורה וכתבת חידושים נפלאים בספרו הנפלא, כך מילא את חייו וקיים בזה מקרא מלא "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק" בכל עת ובכל צרה וצוקה וכדברי הרמב"ם בהל' ת"ת פ"ה הא' ח'. דמותו הגדולה של הגאון ר' שלמה יעקב הייתה נלגד עיניו של החרקובער רב במשך כל שנות חייו, רבנו היה בקשר עם ר' שלמה יעקב עד סוף ימיו, עיקר הקשר היה במכתבים עמו כשבכתביו הוא כותב אליו

"כבוד מורי הרב הגאון דגול מרובה ר' שלמה יעקב לצקובער" ומכך ניתן להסיק שקיבל את עיקר יסודות תלמודו אצל הגאון הגדול שלמה יעקב זצ"ל.

אצל ר' זלמן סנדר

בהמשך קיבל רבות מהגאון הנודע ר' זלמן סנדר כהנא שפירא זצוק"ל. ר' זלמן סנדר היה תלמידו ומקורבו של מרן ה"בית הלוי" וגם היה נינו של ר' חיים וואלזינער נכד לבתו הרבנית רלקה ע"ה. רוב חייו היה ר' זלמן סנדר באזור פולין רוסיה, ובשנה וחצי האחרונות לחייו זכה לעלות ארצה.

בסיועו הגדול של מרן ה"בית הלוי", ר' זלמן סנדר פתח בית מדרש קיבוץ במאלטש, קרוב למועד פתיחת הישיבה כבר היו שם מעל מאה תלמידים נעלים מאוד. דרך הלימוד בהנהגת ראש הישיבה היה ללשט את הסברות ולדקדק בשמועה עד דקות עומק העיון. ר' זלמן סנדר גם היה בעל רגש גדול מאוד, פעמים היה מתרומם עם פיוטים בתפילה וניגון יחד עם תלמידי הישיבה, ואכן פעמים רבות ה' הרב מחרקוב שר פיוטים ושירים בדבקות גדולה כפי שקיבל ממורו ורבו הגאון הגדול ר' זלמן סנדר זצוק"ל.

ר' זלמן סנדר כהנא שפירא היה בקשר תדיר עם מרן הגר"ח הלוי זיע"א והיה מתייעץ עמו בכל ענייני ניהול הישיבה.

רבנו הגהמ"ח למד בישיבתו של ר' זלמן סנדר עד לסיום הישיבה, שבעצה אחת עם מרן הגר"ח הוחלט על סגירתה, ויש אומרים שנסגרה מפני רוחות רעות שחדרו לישיבה. הרב מחרקוב הצטער רבות על סגירת הישיבה ואף מחה בפרהסיה בעוז ותוקף גדול מאוד כנגד אחד מהבחורים שהכניס לישיבה השכלה.

העידו בניו שאביהם החרקובער רב היה אומר על ר' זלמן סנדר וגודל גאונותו שבצעירותו היה מיוחד בלימוד יותר מכל בני דורו.

אצל ר' משה לנדינסקי - ראדין

לאחר מכן הגיע לישיבתו של סבא קדישא ה'חפץ חיים' זיע"א, הישיבה הגדולה בראדין, שם לפי עדויות רבות שקד בהתמדה שלא מעלמא הדין יומם ולילה. באותו זמן כיהן ר' משה לנדינסקי ראש הישיבה בראדין, כך בחר את את הבחור המופלג ר' אי"מ לחתן לבתו, לא לפני ששח איתו בלימוד על כל מסכתא ומסכתא בש"ס - כבר אז ידע ראי"מ את הש"ס כולו. באותה תקופה הגיע מרן ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל לכהן כמנהל רוחני בישיבת ראדין. כידוע הנהגתו של החפץ חיים עם בחורי הישיבה הייתה בפשטות ובחביבות מרובה. כל תלמיד היה יוצא ובא בביתו כל אימת שחפץ בכך ומשיח את אשר על ליבו. לעומתו ר' ירוחם שנשא בגאון את שיטת "גדלות האדם" לא היתה דעתו נוחה מכך, וסבר כי אמנם החפץ חיים לרוב ענוותנותו אינו חש בכך פחיתות כבוד, אולם אין הדרך לגדול בתורה אלא בדרך "רב ותלמיד", לכן ר' ירוחם זצ"ל קבע שיש לתאם זמן על מנת להיכנס קמיה ה' חפץ חיים".

רוב תלמידי הישיבה רצו לשמר את הסגנון הישן שהיה בישיבה, כתוצאה מכך עזב ר' ירוחם את הישיבה ופתח את ישיבתו הידועה. טרם עזיבתו ביקש ר' ירוחם מהבחור אברהם ישראל משה שיבוא לישיבה החדשה, אמר לו מרן ה'חפץ חיים' שהבחור אי"מ ישאר בראדין כלשוננו "הוא שלנו".

הגאון ר' משה זצ"ל כל דמותו והלך חייו ה' בדרך וואלאזין, וכפי שאמר פעם מרן הגר"ז שר' משה היה דוגמא לוואלאזינער אמיתי בהיותו מתמיד עצום שלמד וחזר ושינן מסכתות, היו מסכתות שהספיק ללמוד מאות פעמים. באותו זמן היה ר' משה קרוב מאוד למרן הגר"ח, ואף הגר"ח היה הולך איתו תוך שהוא מניח את ידו על כתפו של ר' משה. כאשר היה צריך למנות ראש ישיבה בראדין, הלך ה'חפץ חיים' לבקש ממרן הגר"ח דמות ראויה לראשות הישיבה, ובהמלצת מרן הגר"ח התמנה ר' משה לראשות הישיבה. דרכו החינוכית של ר' משה הייתה בנעימות וסבלנות אך ללא ויתור אפי' על קוצו של מלבוש כך היה כאשר מאן דהוא חזר

מורשא לראדין עם בגד שלטעמו של ר' משה לא היה הולם את אורח החיים של ראדין, ר' משה לא העיר כלום, ולאחר מכן בהצנע ללא ידיעת בעל הבגד, סידר את הבגד שיהיה הולם את הלבוש של ראדין.

ר' משה היה מבטל דעתו מפני מרן החפץ חיים. סיפר הרב מחרקוב כי פעם ישב יהודי אצל חמיו הגר"מ לנדינסקי זצ"ל ושאלו מי הם גדולי הדור, ואמר לו מספר שמות. שאלו הלה בתמיהה: "והחפץ חיים מהו?" ענה לו ר' משה כי החפץ חיים אינו במושגי דורנו והוא שייך לפני מאות שנים....

מתלמידיו ומקורביו היה מרן הרב מפוניבז וכן מרן הרב מפוניבז אמר פעם שכאשר שהה לצדו של החפץ חיים ובתוך זמן זה היה זמן שלא יכול לשהות אצל החפץ חיים אז הלכתי אצל מורי ורבי ר' משה לנדינסקי.

אצל ר' איצלה פונביז'ער

לאחר נישואיו עת החל בבניין ביתו המשיך בשקידת התורה ועמלה, באותו זמן נפתח הקיבוץ בראשותו של הגאון הגדול ר' איצלה פונביז'ער, רא"מ בחר ללכת לדלות מתורתו של הגאון הנורא, וזכה הרב מחרקוב זצ"ל להתקרב אליו מאוד ושתה רבות מתורתו.

שיטתו של ר' איצלה פונביז'ער היתה ששלמות אמיתית של בן עליה בכל הליכותיו, ניתנת להשגה דוקא ע"י שקיעות בלימוד ובירור סברות וחקירות. תלמידיו היו עמלים על הבנה עמוקה בכל דבר ודבר, עד שיצאה סברא מלובנת היטב, וכן בספרו נתיבות הקודש נראית היטב שיטתו של ר' איצלה בהבנת סברות בסוגיות החמורות דקדשים, ומעטים זכו ללמוד כך את סוגיות קדשים.

חידושי הנפלאים של ר' איצלה פונביז'ער מובאים רבות בספר ובאחד הכתבים על זרעים כתב "שמעתי ממורי ורבי ר' איצלה פונביז'ער".

החברותא - הגאון ר' שלמה בלוך

עוד מתקופת הנעורים נוצר קשר מיוחד בין הגאון הצדיק ר' שלמה בלוך לבין הגאון מחרקוב משנת תרס"ב עד שנת תשי"ז עת פטירת הרב זצ"ל, חמישים וחמש שנים! זהו מנין שנות ההיכרות של הרב מחרקוב והגאון הצדיק ר' שלמה בלוך. מה שהתחיל כחברותא היה לקשר רב ימים.

ר' שלמה היה ידוע כגדול וצדיק ירא ה' בקי בנגלה ובנסתר צנוע ועניו. הרב מחרקוב היה מספר שפעם הגיעו אנשים לבקש ברכה מ'החפץ חיים' והחפץ חיים לא היה בביתו והאנשים המתינו שישבו לביתו וכאשר ראה החפץ חיים שממתנים לברכתו אמר "מה צריך לחכות לי כשאפשר לזכות לברכה מר' שלמה בלוך מברנוביץ" עשרות שנים היה ידידו בלב ונפש של הגאון הצדיק ר' שלמה זצ"ל ואף בתקופות המאוחרות יותר בהיותם בירושלים היה מגיע ר' שלמה לבית החרקובער שם היו לומדים בהתמדה ללא שום הפסקה, כפי שהעיד נכדו ר' משה סלומון איך היה נכנס ר' שלמה לבית הרב מחרקוב ומיד מתיישב פותח את הגמרא ומתחילים ללמוד. רבות מהשיעורים בזרעים ורבות מהשטייגען העצום של הרב מחרקוב הי"ו בצוותא עם הגאון ר' שלמה בלוך זצ"ל.

נפשו קשורה בנפשו עם הגאון הגדול ר' שלמה בלוך זצ"ל מהיותם צעירים עד יומו האחרון. אף לאחר פטירת החרקובער היה ר' שלמה בלוך הולך מדי פעם בערב ראש חודש אל מקום מנוחתו של החרקובער "הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו". ר' שלמה זצ"ל לא השאיר אחריו זרע של קיימא אמנם נכתב ספר אודותיו ספר "הצדיק רבי שלמה".

עם מרן ר"ז הלוי

בשנת תרצ"ו הגיע הרב מחרקוב לארץ ישראל ונודע לתהילה בעיה"ק ירושלים בשיעוריו על סדר זרעים ובהרבצת תורה לכלל ישראל במצוות התלויות בארץ. מלבד השיעורים בסדר זרעים,

העמיק והגדיל באותם שנים את עיסוקו בלימוד תורת הקרבנות ומסכתות מסדר קדשים, מאז נקשרה נפשו מרן ר"ז הלוי כפי שהעיד רבנו עצמו בהקדמה שרוב דברי הספר הרצה בפני מרן ר"ז הלוי.

מדי שבת בשבתו הי' לו לרבנו קביעות לעלות בזמן שאחרי סעודה שלישית אל מרן הגר"ז לשוחח בלימוד ולהרצות מחידושי, והעיד הגר"מ בן מרן הגר"ז שהי' הגר"ז מחכה לבואו של רבנו והי' אומר בצפייה, החרקובער צריך להגיע, תיכף מגיע החרקובער.

השיח של רבינו עם מרן הגר"ז היה מתנהל כמעמד בפני עצמו, כאשר מסביבם היו מסתופפים ביראת כבוד קבוצה מובחרת של תלמידי חכמים מגאוני ירושלים דאז, ועמם מטובי בני הישיבות, שהיו מאזינים בריכוז רב למשא ומתן של הלכה בין רבנו למרן הגר"ז וממלאים אוצרותיהם בחידושי תורה שהיו נשמעים בשעה זו.

ואכן, בהסכמתו לספר מרן הגר"ז יצא מגדרו וכתב "כ"ג אינו צריך לא לדידי ולא לדכוותי להסכים ולהעיד על דבריו וחידושי!"

בנו הגאון ר' מרדכי אמר לבנו הרב מנחם שכאשר החרקובער היה בא להתפלל אצל מרן הגר"ז, היה מרן הגר"ז מורה להש"ץ להמתין בשמונה עשרה להחרקובער רב.

שמענו עוד, שבעת המלחמה בתש"ח שהו בני מרן הגר"ז בביתו של החרקובער רב מתוך הנחה שזכות הגאון תגן עליהם להינצל מההפצצות הכבדות.

הקשר המיוחד בין הגאון מחרקוב למרן הגר"ז הי' עד כדי שרבנו היה מהיחידים שמרן הגר"ז היה שולח להם משלוח מנות בכל שנה, ולאחר הסתלקותו כשהגיע יום הפורים התבטא הגר"ז בכאב שהשנה חסר לו בקיום של ה'רעהו' במשלוח מנות.

בשבת קדש פרשת לך לך ז' חשוון תשי"ז עת פטירת רבנו כאשר הגיע זמן סעודה שלישית ומרן הגר"ז ראה שרבנו בושש מלבוא לשוחח בדברי תורה כדרכו מדי שבת, שאל את בני ביתו בשלומו של החרקובער, אך בני ביתו נמנעו מלספר לו כדי לא לצערו.

תיכף עם צאת השבת התעוררו מספר שאלות בנוגע לסדרי הלוויה (חלקם בעקבות בקשות מסוימות בענייני טהרת המת שהגיעו מהאדמו"ר מגור בעל ה'בית ישראל' זצ"ל שדר בשכנותו והיה מעורב בכל סדרי ההלוויה, ואף בא לשהות ליד המיטה במהלך השבת כדי לחלוק כבוד לנפטר), בני רבנו קמו ועלו לביתו של מרן הגר"ז כדי לקבל את הכרעותיו בנוגע לכל השאלות שהתעוררו, אך בני מרן זללה"ה חששו לשלומו ולא רצו לשתפו בידיעה הקשה, ואולם לאחר מכן כאשר יצא מרן הגר"ז לטיול הקבוע לצורך בריאותו, שם לב להתרחשות סביב ביתו של רבנו, מיד הבין מרן מה שאירע ושלח לבקש מהמלווים להתעכב עד שיוכל להשתתף בלוויה.

דור דור ודורשי

הרב מחרקוב היה רגיל לומר שעד מלחמת העולם הראשונה (בשנת תר"ע) עולם התורה היה מלא בענקים גאוניים ולמדנים במושגים גבוהים, אין לנו שום השגה בגדלותם, עד שהגיעה המלחמה וקהילות התורה חרבו ובתי המדרש גלו ממקום למקום

כך אמר הגאון מחרקוב להרב הצדיק ר' עמרם בלוי זצ"ל: אף שאתה צדיק ומיוחד בדורנו, אבל תדע שלפני שנים היה בכל עיירה עשרות אנשים כמותך!! וכן היה אומר על עוד גדולי הדור שחיו עמו בירושלים שאמנם יש בדורנו בודדים כאלו אבל אז היו כמה וכמה עשרות.

אלה אזכרה ועל אלה אני בוכיה על הדור שגדל לפני מלחמת העולם הראשונה ובהן אותם דמויות נפלאות ביניהם הסבא קדישא. (מתוך הקדמה לנתיבות הקודש)